

EL TEXT OCULT DEL PALIMPSEST DEL SEGON PLOM IBÈRIC DE YÁTOVA (VALÈNCIA)

THE HIDDEN TEXT OF THE PALIMPSEST OF THE SECOND IBERIAN LEAD OF YÁTOVA (VALENCIA)

JOAN FERRER I JANÉ*
Grup Littera (Universitat de Barcelona)

RESUMEN. La restauració el 2011 del segon plom de Yátova va eliminar la pàtina que impedia llegir correctament el text més antic de la cara A. En aquest plom conviuen a la cara A dos textos en forma de palimpsest, però afortunadament, ni la preparació del plom abans de realitzar el segon text, ni el segon text, van eliminar els traços del text més antic. Aquest text ja s'havia identificat, però tant Fletcher com Untermann identificaven fragments aïllats amb molts dubtes de lectura. La nova autòpsia confirma que el text més antic del palimpsest consta de vuit línies, es pot llegir en quasi la seva totalitat i passa a ser un dels textos unitaris més llargs conservats amb 181 signes. El text té un evident contingut administratiu o comptable, ja que l'element *šalir* apareix múltiples vegades, així com diverses expressions metrologicals i elements que acaben pel morf *ka* que apareixen a intervals regulars. Tot i així, el text no és completament regular i aquests elements s'interrelacionen seguint diversos esquemes.

PARAULES CLAU. Llengua ibèrica, inscripció ibèrica, escriptura ibèrica, làmina de plom, Yátova, palimpsest.

ABSTRACT. The restoration in 2011 of Yátova's second lead plaque eliminated the patina that had prevented the correctly reading the oldest text of the face A. In this lead, two texts in the form of a palimpsest coexist in the face A, but fortunately neither the preparation of the lead, before making the second text, nor the second text, removed the strokes of the oldest text. This text had already been identified, but both Fletcher and Untermann identified only isolated fragments with many doubts about the reading. The new autopsy confirms that the oldest text of the palimpsest consists of eight lines, it can be read almost entirely and becomes one of the longest unitary texts conserved with 181 signs. The text has an evident administrative or accounting content, since the *šalir* element appears multiple times, as well as various metrological expressions, and elements that end with the morpheme *ka*, that occur at regular intervals. However, the text is not completely regular, and these elements are interrelated following various schemes.

KEYWORDS. Iberian language, Iberian inscription, Iberian script, lead sheet, Yátova, palimpsest.

* **Correspondencia a / Correspondence to:** Joan Ferrer i Jané, Grup Littera (Universitat de Barcelona). C/ Tallers, 22bis-4t 7.ª (08001 Barcelona) – joan.ferrer.i.jane@gmail.com – <https://orcid.org/0000-0002-6596-7437>.

Cómo citar / How to cite: Ferrer i Jané, Joan (2021), «El text ocult del palimpsest del segon plom ibèric de Yátova (València)», *Veleia*, 38, 57-90. (<https://doi.org/10.1387/veleia.21988>).

Recibido: 7 septiembre 2020; aceptado: 24 septiembre 2020.

ISSN 0213-2095 - eISSN 2444-3565 / © 2021 UPV/EHU

Esta obra está bajo una licencia
Creative Commons Atribución-NoComercial-SinDerivadas 4.0 Internacional

INTRODUCCIÓ¹

El 1979 un veí de Buñol va localitzar tres ploms amb inscripcions ibèriques en revisar les terres d'una zona espoliada del jaciment del Pico de los Ajos, ploms que va donar al Museu de Prehistòria de València. Els ploms van ser publicats originalment per Domingo Fletcher l'any 1980 i una dècada després per Jürgen Untermann.

El poblat es troba situat a uns 1000 m d'altura a la serra de Martés, a cavall dels municipis de Yátova i Cortes de Pallás (València). Té una extensió de 2,5 ha distribuïdes en dues plataformes. El jaciment no ha estat excavat professionalment fins al 2017, excavació que ha tingut continuïtat fins al 2020 i amb expectatives de seguir. Els materials recuperats de les excavacions estableixen una àmplia cronologia d'ocupació que va des del s. VII a.C. fins al s. I a.C. (Dies & Gimeno 1995; Quixal 2010; 2013; Quixal *et al.* 2018; 2019), tot i que encara no es disposa d'una cronologia clara del moment final del jaciment, al qual presumiblement haurien de pertànyer aquests ploms.

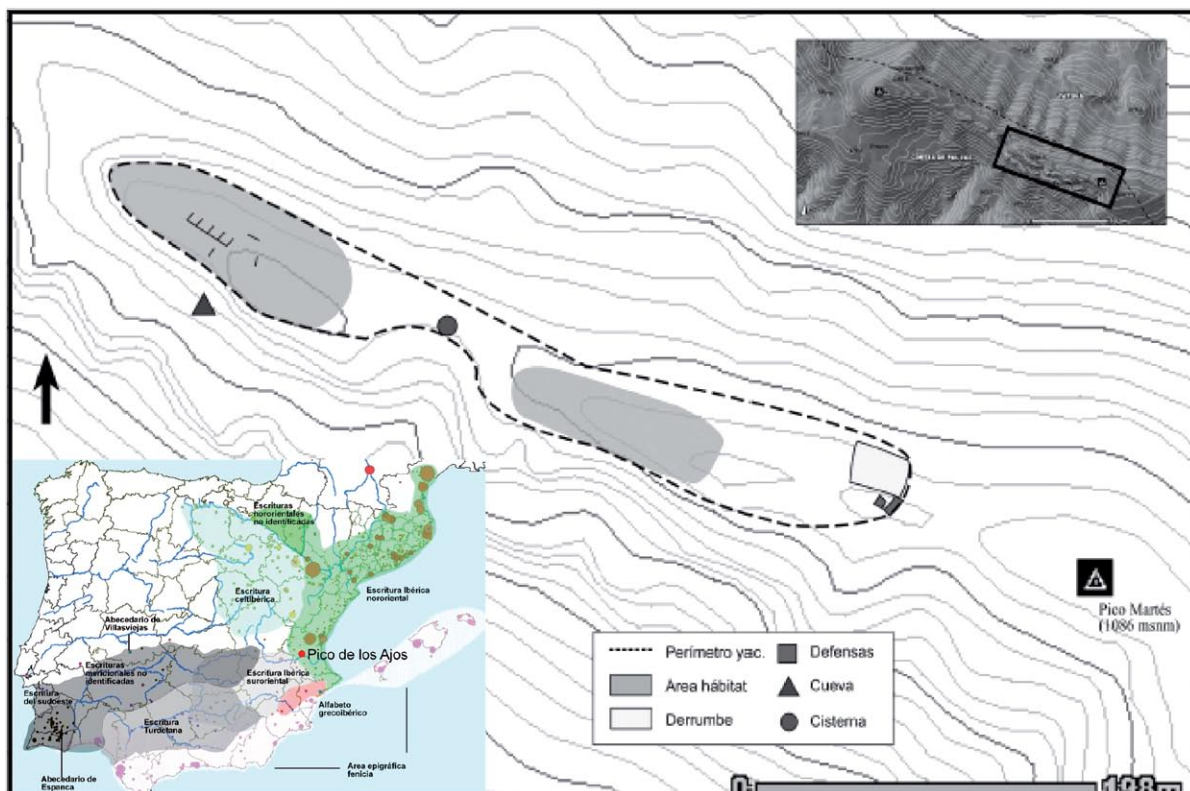

FIG. 1. Localització i planimetria del Pico de los Ajos (adaptat de Quixal 2010).

¹ Agraïxo els comentaris de Javier Velaza, Noemí Moncunill, Víctor Sabaté, Eduardo Orduña i dels re-

visors anònims que han contribuït a millorar el resultat final.

El context d'aparició dels ploms no aporta gaire informació, però el fet que apareguessin tots tres plegats i amb un retall antic (Fletcher 1980, nota 1) és indicatiu que en el moment de la seva amortització conjunta final, probablement ja només tenien valor com a metall. El tall longitudinal d'entre dos i tres cm està fet ja amb els ploms plegats conjuntament i afecta l'extrem dret de BDHesp V.13.02 i la part inferior dels altres dos. Aquesta circumstància es compatible amb el context arqueològic del petit plom que ha aparegut a la campanya del 2018 en un edifici de finals del s. II a.C. i principis del s. I a.C. dedicat al reciclatge d'objectes metàl·lics (Ferrer *et al.* 2021), que també presenta un retall antic i que paleogràficament podria correspondre al s. IV a.C.

Aquest treball s'ocupa d'un dels ploms, identificat per Fletcher com a PA.II i després per Untermann a MLH com a F.20.1 (BDHesp V.13.01), que conté textos a les dues cares; en particular, a la cara A hi ha dos textos en forma de palimpsest dels quals Fletcher només transcriu el més modern, tot i que dibuixa amb molts dubtes una gran part del text antic, uns 80 signes, en part esborrat i en part tapat pel nou text. Untermann sí que arriba a transcriure el text antic, uns 110 signes, dividit en dos textos independents (F.20.1.AII i F.20.1.AIII), tot i que els dos textos resultants presenten grans llacunes, normalment complementàries, i estan formats en gran part per segments incomplets.

La sospita que els textos antics F.20.1.AII i F.20.1.AIII es podien unificar i que la seva lectura es podria millorar em va portar a fer-ne una nova autòpsia l'estiu del 2014², que afortunadament va coincidir amb el fet que un parell d'anys abans aquest plom hagués estat restaurat i se li hagués eliminat la patina que dificultava la lectura del text més antic de la cara A. Aquesta restauració permet llegir gairebé sense dificultats el text antic i confirma la sospita que es tracta d'un sol text unitari, tot i que puntualment apareixen restes de correccions del text més modern F.20.1.AI, que són probablement les que van donar peu a considerar que podien ser tres els textos d'aquesta cara. El nou text distribuït en vuit línies es pot llegir en quasi la seva totalitat amb molts pocs dubtes de lectura.

ELS TEXTOS DEL PLOM

Aquesta làmina de plom conté inscripcions en ambdues cares, la cara A conté un text modern, el text vigent en el moment de la seva amortització, amb traços gruixuts i de gran fondària i un text antic, amb traços molt primers i superficials, però quasi sempre visibles. Probablement, el text antic estaria format originalment per traços de similar amplada i fondària que el text modern, però el procés d'aplanament de la superfície abans de reutilitzar-lo els va dissimular de forma suficient per tal que no impedissin la llegibilitat del nou text, però sense fer-los desaparèixer completament.

² Agraeixo a Helena Bonet i a Jaime Vives-Ferrándiz (Museu de Prehistòria de València) les facilitats per rea-

litzar l'autòpsia d'aquest plom. Autòpsia realitzada el 16 de juny del 2014.

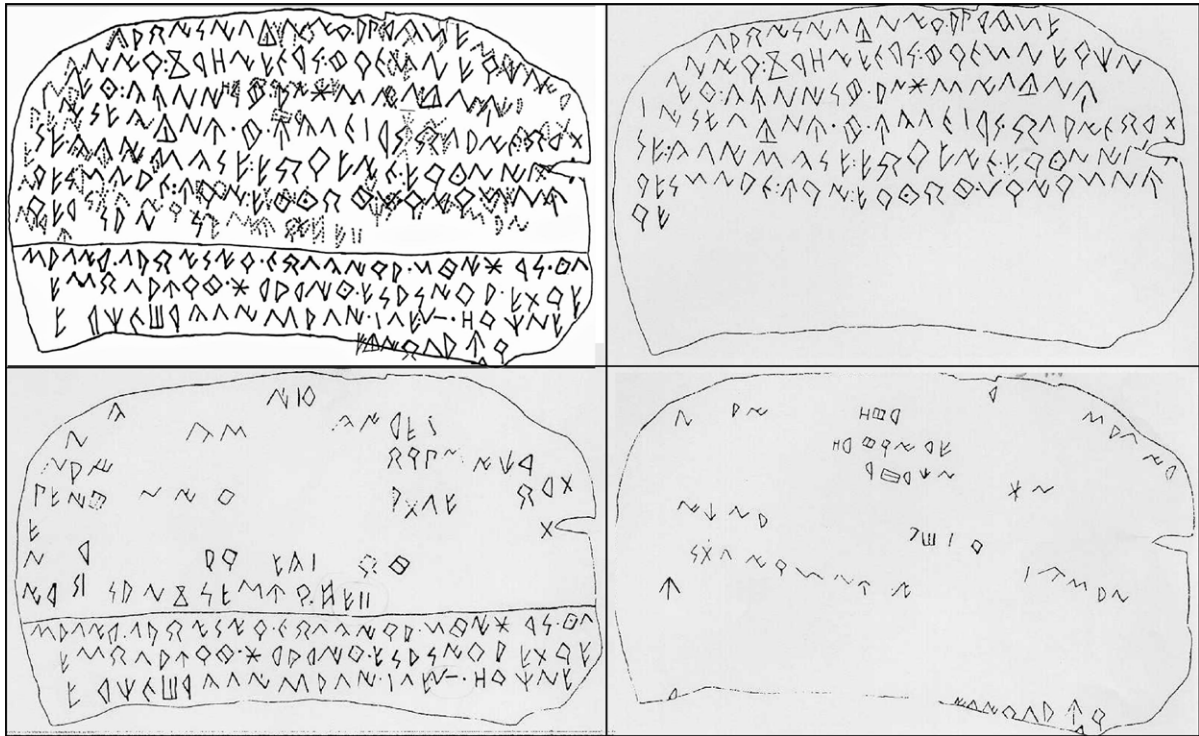

FIG. 2. A dalt a l'esquerra dibuix de Fletcher (1980) de tots els textos junts. A dalt a la dreta dibuix d'Untermann (1990) del text AI, a sota a l'esquerra, AII i a la dreta, AIII.

En aquesta mateixa cara hi ha un altre text a la meitat inferior separat del text superior per una línia de separació i format per tres línies completes i alguns signes d'una quarta línia, cosa que indica que la làmina està incompleta pel lateral inferior. Aquest text està format per traços de gruix i fondària similar al del text modern de la meitat superior i per tant també estava vigent en el moment d'amortització del plom. Per Fletcher aquest text hauria estat realitzat per una mà diferent que la del primer text. Untermann considera que les tres primeres pertanyerien al text antic F.20.1.AII i el fragment de la quarta al text antic F.20.1.AIII.

Al meu parer, els textos en aquesta cara són tres. El més antic és el que està a sota de F.20.1.AI i que combina quasi tots els signes del text identificat a MLH com a F.20.1.AII per sobre de la línia de separació i quasi tots els signes del text F.20.1.AIII, amb la clara excepció de la darrera línia. El segon text és probablement el format per les quatre línies inferiors després de la línia de separació, incloent el fragment de la darrera col·locada a F.20.AIII, del qual s'han perdut addicionalment unes tres línies senceres més, ja que el traçat de la línia separadora s'adapta millor al final del text antic. Finalment, el text més modern està format per les set línies superiors del text identificat a MLH com F.20.1.AIa, que conté algunes correccions sobreposades que s'identifiquen amb certa claredat per repetir en gran part el text erroni i afegir la correcció.

Tot i que en el decurs de la inspecció s'han detectat diverses correccions als altres textos tant d'aquesta cara com de l'altra, per no allargar en excés aquest treball només s'analitza el text més antic, restant les correccions als altres textos per a treballs posteriors.

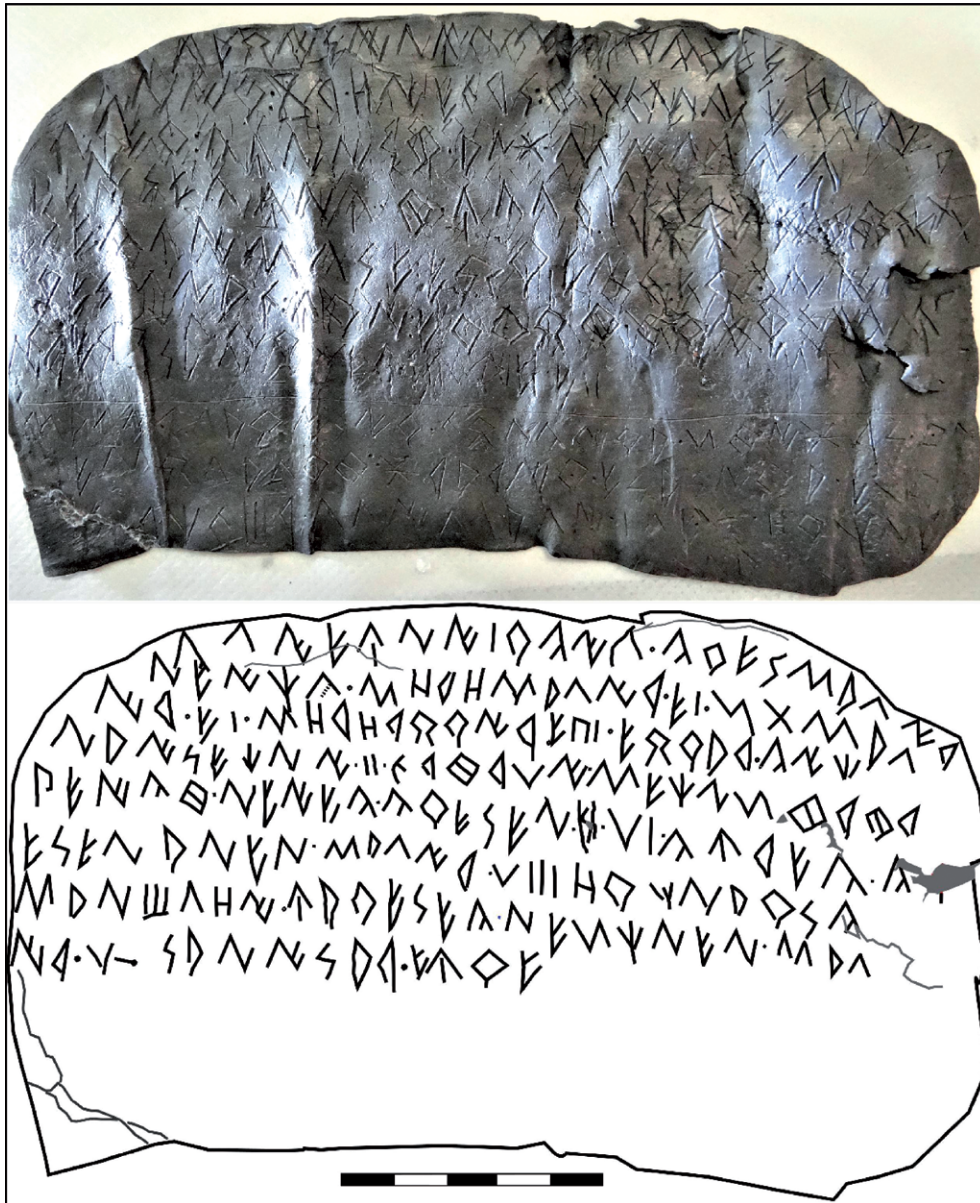

FIG. 3. *Fotografia i dibuix del text ocult.*

Les dimensions d'aquest plom són de 18,8 cm d'amplada i 10,5 cm d'alçada. Els signes oscil·len entre els 3 i els 10 mm. El text ocult està format per vuit línies amb 183 signes (21 signes a la primera línia, 21 a la segona, 24 a la tercera, 25 a la quarta, 28 a la cinquena, 25 a la sisena, 24 a la setena i 15 a la vuitena). Els segments estan separats per interpuncions formades per un sol punt. Les variants usades són les pròpies de l'escriptura no dual característiques de les inscripcions dels ss. II-I a.C. La preparació de la làmina per redactar el text més modern va comportar l'esborrament del primer text tornant a aplanar la part superior de la làmina amb algun instrument contundent;

tot i així, aquesta operació no va esborrar completament els traços que ja eren parcialment visibles abans de la restauració. Els traços d'aquest text són molt fins, però després de la restauració amb l'ampliació adequada es poden llegir quasi tan bé com els traços del text més modern.

LA TRANSCRIPCIÓ

El primer signe del primer segment de la primera línia és un signe **ka1**, tot i que el traç interior és molt curt i es troba en posició més baixa del que és habitual, ja a tocar dels traços del signe de la línia inferior. El següent són clars, **l1**, **i2**, **e1**, **u1**, **n2**, **i2**, **ba1**, **f3** i probablement **ka1**, tot i que coincideix amb una zona abonyegada. Entre els signes **e** i **u** sembla que hi podria haver un separador en forma de punt central que apareix dissimulat per una esclatxa del plom i el final del traç diagonal del signe **u**. El signe següent és un relativament clar **i2**. A continuació hi ha un signe que no sembla que pugui ser altra cosa que un signe **ke2** irregular, afectat per una fractura i l'intent d'esborrat. El punt separador està dissimulat a sota del traç del signe **r** del text més modern. El tercer segment torna a ser clar, **ka1**, **f3**, **e1**, **s1**, **ś3**, **a2**, **l1**, **i2** i **r1**. Els darrers signes han estat traçats superant el límit que permetria mantenir els signes alineats amb els anteriors, de forma que per no canviar de línia aquests signes queden girats uns 35° cap a la dreta.

Els tres primers signes del primer segment de la segona línia són clars, **n2**, **e1** i **i2**. El quart està dissimulat pel signe del text més recent, però s'identifica bé com un signe **ti4**. El cinquè és el més dubtós, ja que estrictament podria ser un signe **l1**, però tenint en compte que la meitat dreta està molt més esborrada que l'esquerra, sembla que podria ser un signe **ka1**. La possible restitució **neitin** obliga a considerar la possibilitat que sigui un **n2**, tot i que el signe quedaria molt enganxat al punt separador i amb un traç final molt curt. El punt separador és clar. El segment següent també **ś3**, **o1**, **r1**, **o1**, **ś3**, **a2**, **l1**, **i2** i **r2**. A continuació, entre separadors d'un punt dissimulats amb els traços dels signes del text més modern, un segment compost pel signe **e1** i un signe **ba1**. Els signes finals de la segona línia són clars: **ki2**, **ta1**, **ś3**, **a2** i **l1**. En aquesta línia no s'ha seguit el criteri de l'anterior i s'ha optat per tallar l'element **śalir**, de forma que els dos signes finals passen a encapçalar la línia següent, tot i així els signes finals queden girats un 20° cap a la dreta.

Els signes inicials de la tercera línia són clars: **i2** i **r1**. A continuació entre separadors d'un punt, el de l'esquerra molt erosionat, un signe **e1** i un signe **ba1**. Després hi ha una superposició de signes, un signe **o1** i a sobre un **ś3**, com que el signe següent torna a ser un **o1**, hi ha la possibilitat que el primer **o1** sigui un error en anticipar el signe següent. Els signes finals d'aquest segment són clars: **r2**, **o1**, **r2**, **be2**, **f3**, **i2** i **r2**. A continuació hi ha les restes un separador, però la profunditat dels traços del text més modern el dissimulen quasi completament. El segment següent està compost per un signe **e1**, un quantificador en forma de pi grega i un signe **ba1**. El segment següent comença després d'un clar separador d'un punt, amb els signes **e1**, **be2**, **f3**, **a2** i **r2**. El segment final comença amb un separador d'un punt dissimulat pels traços posteriors i consta d'un signe **ka1**, un **i2** i un signe que podria ser tant **ti4**, com **ti5** o **to2**, tot i que la documentació més endavant d'un clar **to1**, decanta el dilema en favor que sigui un **ti5**. A continuació hi ha una zona on no s'aprecia cap signe, potser per evitar el signes finals de les línies anteriors que li envaeixen l'espai, però tot i així resta un espai exempt. No sembla que hi hagi cap signe perdut en el procés d'esborrat del text antic, per tant potser aquest espai exempt podria reflectir algun tipus d'inflexió en l'estructura del text.

El primer segment de la quarta línia és clar: **n2**, **a2**, **i2**, **s1**, **e1**, **ti5**, **n2** i **i2**. El segon apareix entre separadors d'un punt, aparentment semblen dos signes **ba1**, probablement en funció de quanti-

ficadors, però potser podria ser també un signe **o1** amb el traç central desgastat; més difícil sembla interpretar el primer com un **e1** amb els traços distintius desapareguts, ja que estan massa enganxats. El segment següent és clar: **ke2, r2, te2, r2, m1** i **i2**. El separador següent està molt desgastat, però encara és identificable. Els quatre signes següents s'identifiquen bé: **ś3, e1, ti4** i **n2**. Els signes següents coincideixen amb una correcció del text posterior que dificulta identificar els signes del text antic, però sembla que serien: **ki2, te2, r1**, els dos darrers són més clars: **te2** i **r1**. A continuació hi ha espai per encabir-hi un parell de signes més, però s'ha optat per saltar de línia.

El primer segment de la cinquena línia és clar: **bi1, e1, i2, ka1** i **te2**. Després d'un separador d'un punt, un signe **n2**, un **e1**, un **i2** amb el traç central dissimulat pels signes del text modern, **e1**, també amb el traç superior dissimulat, i **ka1**. El segment següent és clar: **ka1, f3, e1, s1, e1** i **n2**. Els signes següents són poc clars, aïllats per separadors d'un punt i deformats per l'intent d'esborrat i que s'analitzen amb més detall a l'apartat del lèxic. El signe següent és un **m1** i el següent un **ba1**, finalitzat també per un separador d'un punt. El segment següent, finalitzat per un separador d'un punt, és clar: **ka1, u3, r1, e1** i **ka1**. Els signes finals són dubtosos, ja que estan afectats per una fractura del plom: potser **ka1** i **f3**. En l'espai final potser hi cabria un signe més, però la reconstrucció de **kafes** confirma que no hi ha cap signe perdut.

Els primers signes de la sisena línia són clars: **e1, s1, e1, n2, a2, n2, e1** i **n2**. La distància al següent signe fa pensar que una de les irregularitats deformades pels signes posteriors és un separador d'un punt. El següent segment consta dels signes **ś3, a2, l1, i2** i **r1**. Els signes següents són un **m1** i tres signes **ba1** seguits en forma de quantificador, els punts separadors estan dissimulats, però s'entreueuen entre els traços moderns. El darrer segment és clar: **o1, f3, ti4, n2, a2, f3, s1** i **ka1**, tot i que aquest darrer amb alguns traços dissimulats pels signes moderns. L'espai exempt al final permetria escriure tres signes més, però s'ha optat per saltar de línia.

La setena línia comença amb els signes **ś3, a2**, molt afectat pel signe modern, **n2, to1, l1, o1** i **i2**. A continuació podria haver-hi un separador d'un punt, però no és clar. Els signes següents són **u1, a2, ś3, e1, s1, e1** i **ka1**. A continuació podria haver-hi un separador d'un punt, però no és clar. Els signes següents són **n2, e1, ki2, ti4, n2**, un **e2** molt afectat pels signes moderns i **n2**. A continuació podria haver-hi un separador d'un punt, però no és clar. Els signes següents són clars: **ś3, a2** i **l1**. L'espai exempt en aquesta línia hauria permès completar l'element **śalir** sense saltar de línia, però probablement la irregularitat del plom en aquest sector hagi estat la causa del salt de línia.

La vuitena línia comença amb els signes **i2** i **r2**. A continuació hi ha un clar separador d'un punt. El segment següent comença amb un signe **m1** i continua amb un traç horitzontal a mitja alçada, característic d'expressions metrològiques. A continuació l'espai exempt indica la probable presència d'un separador d'un punt dissimulat per un plec del plom. Els signes següents són **s1, a2, n2, i2, s1, a2** i **r2**. A continuació podria haver-hi un separador d'un punt dissimulat pels traços moderns. El segment final està format pels signes **e1, u1**, molt enganxat a l'anterior, **f3** i **e1**.

Així doncs, la transcripció proposada és:

galie : unibafkai¹ · kafesśalir²
 neitika³ · śorośalir⁴ · eI⁵ · kitaśal
 ir : eI · śororbefir⁶ : eII I · ebefar · kaiti⁷
 naisetini⁸ · II · kertermī⁹ : śetinkiterder
 bieikate¹⁰ · neieka · kafesen · ISI · VI · kaureka · kaf
 esenanen : śalir¹¹ : V III : ořtinařska
 śantoloi¹² : uafeseka : nekitinen¹³ : śal¹⁴
 ir · V¹⁵ : sanisar : euře¹⁶

Les notes següents fan referència a la lectura d'Untermann a MLH III: 1. AII: **ka[]ibař** 2. AIII: **śalir** 3. AII: **n[]kaś[** 4. AIII: **]oter[** 5. AII: **]kaires** 6. AIII: **]orteřire[** 7. AII: **]beřbiřitir** 8. AII: **nař[** 9. AIII: **]rtertin[** 10. AII: **bieite+nřř[** 11. AII: **e[** 12. AII: **n[]r** 13. AII: **:]ař[]ekaba+ bete[** 14. AIII: **]bakařan** 15. AII: **irsba** 16. AII: **]sankoseřuř.**

ANÀLISI DEL LÈXIC

galie: Aquest segment està format per l'element **gali** i el morf **e**.

FIG. 4. *galie*.

L'element **gali** normalment apareix en la forma **galir** i s'interpreta com un substantiu (Orduña 2006, 94) que sovint apareix prop dels possibles numerals lèxics com a plausible element quantificable (Orduña 2005, 498; Ferrer i Jané 2009, 465). La sonora inicial es pot establir pel segment **galirige** del plom d'Ensérune (BDHesp HER.02.373). Els principals testimonis d'aquest element són els altres textos dels ploms de Yátova: **galirbistarsteti+[i i[c1/3]/řkiralira** del plom BDHesp V.13.02 i en la forma **gali** al segment **galisali** del text A1b d'aquest mateix plom combinant amb **śali**, que normalment apareix en la forma **śalir**. I potser també al segment **galiskase** d'un altre text d'aquest plom (BDHesp V.13.02.A1a). També apareix integrat en possibles formes verbals a la gerra de la Joncosa (BDHesp B.11.01; Ferrer i Jané 2006, 136) en posició propícia per ser ocupada per un substantiu del lèxic comú: **galińsedane**. En canvi, en altres contextos, com són els dos segments **ordinkali** d'una inscripció rupestre a Oveja (BDHesp PYO.07.03; Campmajo, Untermann 1991, 47, núm. 6; Ferrer i Jané 2018a, 107), **kali** podria estar actuant com a formant antroponímic (Rodríguez Ramos 2014, 184), en aquest cas amb sorda inicial.

El morf **e** s'identifica clarament darrere d'antropònims (Untermann 1990, 163; Orduña 2006, 61; Moncunill & Velaza, 2019, 236) i darrere de possibles elements pronominals com **ńni** (Ferrer i Jané 2006, Annex 6), **ařune + ńni + e** (BDHesp HER.02.045) o **iř, iř + e** (Ferrer i Jané 2006, Annex 4). Per a la majoria dels investigadors seria marca de datiu (Untermann 1984, 113; Pérez Orozco 1993, 222; Silgo 1994, 151; Faria 1997, 117; 2006, 117; Ferrer i Jané 2006, 145; Annex 2; Orduña 2006, 228; Rodríguez Ramos 2017, 119), tot i que també s'havia arribat a proposar que fos una marca de genitiu (Rodríguez Ramos 2004, 336; 2005, 49). La identificació com a millors candidats a divinitats a les inscripcions rupestres d'aquells que van sufixats amb el morf **e**, com per exemple **tikanal**, **okal**, **balkar**, **egerřsor**, pel fet d'estar entre els més repetits, també ha contribuït a reforçar la hipòtesi que es tracti de la marca de datiu (Ferrer i Jané 2018a; Ferrer i Jané 2019).

unibaŕkaike: Aquest segment està format per l'onomàstic **unibaŕka** i el morf **ike**. Al seu torn l'element **unibaŕka** hauria d'estar format pels formants **uni** i **baŕka**.

FIG. 5. *unibaŕkaike*.

L'element **uni(n)** (Untermann 1990, 237, núm. 139; Rodríguez Ramos 2014, núm. 167) és un conegut formant antroponímic present entre d'altres a **unibedin** (BDHesp HER.02.022), **unildun** (BDHesp T.00.02) i **unisan** (BDHesp HER.02.027). Normalment **uni** apareix com a primer formant i **unin** com a segon formant. Com per exemple a **sikeunin** (BDHesp V.04.06, BDHesp GI.10.12) i **aufunin** (BDHesp B.21.01). En una ceràmica pintada apareix l'element **balkeuni** (BDHesp V.06.023) que es podria reconstruir **balkeunin** i que podria ser semànticament similar al **unibaŕka** d'aquest plom, que inverteix els components.

L'element **baŕka** es considera normalment també un formant antroponímic, com a variant dels més freqüents **baŕke** i **balke** (Untermann 1990, núm. 25; Rodríguez Ramos 2014, núm. 24). De fet, es podria estar usant amb aquesta funció a **baŕkabiur** (Ferrer i Jané 2005, 967, nota 52; Moncunill 2007, 51), present a una ceràmica àtica (BDHesp GI.15.45) d'Ullastret, que podria ser una forma equivalent a **balkebiur** (BDHesp CS.14.01). Tot i així, darrerament la identificació de l'element **baŕkar** / **balkar** en diverses inscripcions rupestres m'ha fet plantejar que en aquest context es tracti d'una divinitat. Així, en una mateixa superfície d'una roca d'Er es documenten dues repeticions consecutives de **baŕkar**, tot i que la segona en la forma **baŕkaike**, en la qual aniria acompanyat com en aquest cas del mateix morf **ike** i d'una expressió metrològica formada per sis unitats. La forma **baŕkar** també encapçala un dels dos textos de la inscripció rupestre de L'Esquerda (BDHesp L.11.01): **baŕkar**. En la forma **balkar** apareix en dues inscripcions rupestres de La Tor de Querol acompanyat en ambdós casos del morf **e**. També apareix a la inscripció rupestre del Cogul (BDHesp L.09.01) un text llegit habitualment com **balkarken**, però que, estrictament, sembla que posa **balkar**.

Un altre possible paral·lel per al parell **galie** - **unibaŕka** seria el segment **śaliunibars** d'un dels altres ploms de Yátova (BDHesp V.13.03), on **śali** permet identificar un element **unibars**, tot i que la lectura dels dos darrers signes no és clara i podria ser també: **unibaŕke**. Curiosament, també seria el primer segment d'un text ja que apareix a continuació d'una línia de separació. A BDHesp V.13.03 l'element **śali** apareix en la mateixa posició que **galie** en aquest. Una altra possible relació entre **galir** i **baŕka** seria el parell **baŕgeige** · **galirige** al plom d'Ensérune (BDHesp HER.02.373), tot i que va precedit d'un NP amb el morf **ka** i un possible numeral **sisbi** (7), que habilitaria altres interpretacions (Orduña 2005; Ferrer i Jané 2009).

Pel que fa al morf (i)**ke** (Orduña 2006, 221), els casos més clars es concentren a les làmines de plom de Pech Maho. Així, al plom BDHesp AUD.05.34, el morfema **ike** està documentat al text **kanbuloige** darrere d'un clar antropònim gal, **Camulo** (Correa, 1993, 115). Al plom BDHesp AUD.05.35, el mateix morfema apareix al text **kulesirige** darrere d'un probable antropònim ibèric

kulesir. El morfema **ike** també podria aparèixer al text *abarðaríke* del plom BDHesp V.06.007 de Llúria, darrere de l'element *abarðarí*, considerat normalment un antropònim.

De fet, el morfema **ike** es podria integrar en el grup de morfemes liderats pel morfema **ka** (Untermann 1990, 527; Rodríguez Ramos 2004, 260; 2005, 45; Ferrer i Jané 2006, apèndix 11; Orduña 2006; 221; Moncunill 2007: 201; De Hoz 2011, 272; Moncunill & Velaza 2019, 263), sovint associat a antropònims seguits d'una quantitat, tal com passa en aquest text, definint l'esquema NP + **ka** + Q, amb una quantitat expressada simbòlicament, com, per exemple, **baise-nios** + **ka** + **oIIIIIIII** (BDHesp T.00.02), on presumiblement estiguin identificant els que han rebut la quantitat. De vegades es documenta el mateix patró amb la variant **ika**: NP + **ika** + Q, com, per exemple, **nefseórdin** + **ika** + **eII** (BDHesp T.00.01). El cas més evident és el de la làmina de plom de La Bastida de les Alcusses (BDHesp V.17.02), amb algunes entrades cancel·lades després del suposat retorn del deute. El plom greco-ibèric de Coimbra del Barranco Ancho (BDHesp MU.1.2; López 2016, 172) usa el mateix esquema, però substituint el morf **ka**, pel morf **ke**: NP + **ke** + Q, per exemple. *]ur̄bilos* + *ke* + [S]SSX<X <. Circumstància que permetria considerar que, com que **ika** és una variant de **ka**, **ike** seria una variant de **ke** i que els quatre tenien la mateixa funcionalitat, hipòtesi ja considerada per Orduña (2006, 221), però interpretant el conjunt de morfemes com a marques d'ergatiu, tal com Untermann (1984, 114) defensava per a **ka**. A més, en alguns casos sembla que es fa servir per escriure el destinatari d'una carta, com en una de les làmines de plom atribuïdes a Tivissa: **aiunordin** + **ika** (BDHesp T.07.02), tot i que en la interpretació alternativa d'Orduña, es tractaria del remitent.

El morfema **ike** apareix també darrera d'una clara divinitat a una inscripció rupestre de Ger, **urdal** + **ike** (Ferrer i Jané 2020), circumstància que ha permès considerar l'equivalència funcional també en el context rupestre d'**ike** amb el morfema **ka**, ja documentat darrere de *teleus* a Ocea. Això reforçaria la hipòtesi que en la llengua ibèrica el morfema **ka** tenia una funció similar a la del datiu, representada pels morfemes **e** i **er**, que són els més freqüentment documentats i que acompanyen als millors candidats a divinitats.

En aquesta línia, potser **(i)ka** / **i(ke)** fossin els morfs de la marca del cas destinatiu o benefactiu, interpretats com una especialització del datiu, circumstància que podria explicar els usos creuats amb els morfs **e** / **er**, que podrien ser els morfs de la marca de datiu general. En contra, Rodríguez Ramos (2016, 239, nota 15, 245 i ss.; 2020, 262), que ja no considera possible que **ka** desenvolupi funcions similars a les del datiu, tot i que inicialment sí que ho considerava possible (Rodríguez Ramos 2002, 126; 2005, 45). En canvi, ara considera que ambdues funcions, datiu i benefactiu, podrien estar representades estrictament per **e** i **er** (Rodríguez Ramos 2017; 2020, 262).

kařesřalir: Aquest segment està format pels elements **kařes** i **řalir**.

L'element **kařes** ja s'havia documentat a un dels ploms de la Punta d'Orlell (La Vall d'Uixó) al segment **kařestareai** (BDHesp CS.21.07), al plom d'Ensérune (BDHesp HER.02.373) al segment **gařesřorieike**, potser a un plom de procedència desconeguda (BDHesp SP.01.07; Ferrer i Jané 2010, 78) al segment **kařes+en**, a dues ceràmiques pintades de Llúria als segments **kařesirdeegiar** (BDHesp V.06.008), **kařestabigir** (BDHesp V.06.008) i **kařesbanite** (BDHesp V.06.010), i a una inscripció rupestre de la Camareta **kařesir** (BDHesp AB.08.01). Aquest element s'interpreta habitualment com a formant antropònimic (Faria, 1990-1991, 86; Rodríguez Ramos 2014, núm. 78; Moncunill & Velaza 2019, 277-278) i per tant s'interpreten com a antropònims els elements: **gařesřor**, **kařesban**, **kařesir**, **kařestar**. Tot i així, per a Quintanilla (2005, 510) **kařes** podria ser un apel·latiu quan apareix precedint a **egiar** a les ceràmiques pintades de Llúria BDHesp V.06.008 i BDHesp V.06.010. En la mateixa línia, al meu parer en alguns dels casos on s'identifica com a an-

tropònim podria ser en realitat un substantiu del lèxic comú (Ferrer i Jané 2006, 147). També Rodríguez Ramos (2014, 164) reconeix la possibilitat que en alguns casos **kafes** sigui un substantiu aplicable a un persona que podria identificar-se especulativament a una persona que actua en actes rituals. Alternativament, Rodríguez Ramos (2014, 164) relaciona **kafes** amb el segell CARES d'una àmfora del mont Testaccio procedent probablement de la Bètica. Potser també l'arrel podria tenir relació amb els *Carenses* del *conventus Caesaraugustanus* (Plin. *Nat. hist.* III.24).

Al nou text del plom de Yátova **kafes** apareix tres vegades: **karessalir**, **karesen · ISI · VI · i karesenanen · salir · V II** on clarament no està actuant com a formant antroponímic ni com a apel·latiu, sinó com a referència toponímica, per la seva relació amb **salir**, tal com ja s'havia suggerit per **kortia** (BDHesp V.13.01) o **akari** (BDHesp V.13.02) (Luján 2005, 473), o potser com a tipologia de **salir**.

FIG. 6. *karessalir*.

La presència de **salir** en monedes de plata i simultàniament la seva absència en monedes de bronze fa que hi hagi un cert consens en considerar que **salir** té un significat proper a plata o a moneda de plata (Moncunill & Velaza 2019, 426). Com en el cas d'aquest plom, **salir** també apareix en textos sobre plom associat a expressions metrològiques, on és plausible considerar que s'està fent referència a quantitats de plata o de monedes, tot i que no sempre queda clar que es tracti de plata.

neitika: Aquest segment està format per l'element **neiti** i el morf **ka**, ja analitzat en tractar el morf **ike**.

FIG. 7. *neitika*.

L'element **neiti** és probablement la base sobre la qual està format el freqüent **neitin** que apareix usat en un cas clarament com a formant antroponímic (Untermann 1990, núm. 89; Rodríguez Ramos 2014, núm. 101) a una inscripció llatina de Terrassa (*CIL* II 6144), on s'esmenta *M. Licinius Neitinbeles*. En canvi, cap dels suposats casos en què es podria estar usant com a formant an-

troponímic en inscripcions ibèriques és clar. Tot i així, en el cas d'aquesta inscripció, tenint en compte que va seguit del morf **ka**, l'opció més natural seria esperar trobar la referència a una persona, potser en forma abreujada de **neitin** o d'un bimembre amb **neitin** de primer formant. Tot i que tampoc cal oblidar que a les inscripcions votives de la Cerdanya algunes de les referències a les divinitats van acompanyades del morf **ka**, *teleús* + **ka**, i en algun cas van acompanyats d'alguna quantitat, **anaieine** + **ka** + **bin** (2), potser quantificant l'ofrena realitzada (Ferrer i Jané 2019).

En tot cas, el context més habitual de l'element **neitin** és aparèixer conjuntament amb **iunstir**. El cas més recent és la inscripció rupestre de Ger (BDHesp GI.01.03; Ferrer i Jané 2016) de probable contingut votiu. En canvi, l'ús als textos de les làmines de plom, on normalment encapçala o clou textos formals de probable contingut comercial, normalment s'interpreta com una fórmula propiciatòria, de salutació o d'invocació (Moncunill & Velaza 2019, 375). Per alguns investigadors **neitin** podria ser una divinitat (Rodríguez Ramos 2002, 130; Silgo 2004, 196; Untermann = Corzo *et al.* 2007, 255; Orduña 2009, 507; Ferrer i Jané 2016, 27), que podria arribar a tenir relació amb la divinitat *Neton* dels accitans que cita Macrobi (*Saturnalia* I,19,5) (Beltrán 1970, 521; Almagro 2002, 54).

śorośalir: Aquest segment està format pels elements **śoro** i **śalir**.

FIG. 8. *śorośalir*.

La composició de l'element **śoro** és clara, ja que repeteix un esquema ben conegut (Untermann 1990, 80; Faria 2002, 129; Velaza 2011), on es combina un formant onomàstic conegut, **śor** (Untermann 1990, núm. 108; Rodríguez Ramos 2014, núm. 125), amb el sufix **o**, com seria el cas d'**ilduro** (BDHesp Mon.11) o **lauro** (BDHesp Mon.14), que ho fan respectivament amb **ildur** (Untermann 1990, núm. 62; Rodríguez Ramos 2014, núm. 66) i **lauf** (Untermann 1990, núm. 84; Rodríguez Ramos 2014, núm. 96), amb canvi de vibrant o bé amb el possible numeral **laur** (4) (Orduña 2005; Ferrer i Jané 2009). Addicionalment, la seva combinació amb **śalir** fa plausible la seva interpretació com a topònim, tal com ja s'havia suggerit per **kortia** (BDHesp V.13.01) o **akari** (BDHesp V.13.02) (Luján 2005, 473). Una altra dada favorable a la seva interpretació com a topònim és l'existència del riu *Sorobis* (Untermann 2018; *Sorobin*, Mela, 2.298) que se sol assimilar al Serpis que flueix d'Alcoi fins a Gandia, que confirma que l'arrel **śoro** és propícia per a topònims.

UNITAT DE MESURA (DEN. ABREUJADA)	UNITAT DE MESURA (DEN. EXTENSA)	EQUIVALÈNCIA
a	ꞑabafkebi?	12 o
o	ota(f)	12 ki
ki	kita(r)	12 e
e	eta(r)	12 be
be	ꞑbeta(r)?	12 l?
l	ꞑ?	

TAULA I. *Unitats metroològiques ibèriques del sistema a-o-ki.*

La unitat **e** s'integra en el sistema metrològic ibèric format per les unitats **a**, **o** i **ki**. Ja De Hoz (1994, 253) i Fletcher i Silgo (1996, 272) van proposar incorporar com a unitat menor en el sistema la unitat **e**, ja que en una expressió es documenta darrera de **ki**: **jilurka · ki11 · e11111** en un dels ploms de Yátova (BDHesp V.13.02). Aquesta proposta encaixaria en la relació que la unitat **e** (**eta**) estableix amb la unitat **ki** (**kita**) a les marques de valor de les monedes de plata d'**ars** i que quedaria exemplificada per las marques dels hemiòbols (1/12 de dracma) d'**ars** amb la llegenda **arsetar**, que contrastaria amb les marques de les dracmes d'**ars** de llegenda **arskitar** (Ferrer i Jané & Giral Royo 2007, 94; Ferrer i Jané 2007, 60). Al seu torn la unitat **e** estaria composta per 12 unitats de **be**, tal com es desprèn de la llegenda dels sisens de bronze de baitolo **be II** (Ferrer i Jané 2014).

Així doncs, un **eta**, que és la quantitat usada a l'expressió, serviria tant per identificar una unitat de bronze, com un hemiòbol de plata, tal com testimonien les marques de monedes d'**undikesken** i d'**ars**, on la marca **etar** (**eta** + (**a**)**r**) i **etebanar** (**ete** + **ban** + **ar**) dels hemiòbols d'**ars**, coincideix amb la de les unitats de bronze d'**undikesken**, **etar** (**eta** + (**a**)**r**) i **etaban** (Ferrer i Jané & Giral 2007, 94; Ferrer i Jané 2007, 60; 2012, 39).

En aquest text, la cronologia suposada, ss. II-I a.C., faria més probable que la referència fos estrictament a la unitat de bronze, però, en canvi totes les indicacions que afecten a la unitat **e** van precedides per **śalir**, que normalment s'associa a les unitats de plata. Potser **śalir** tenia, com a mínim en aquest moment, una accepció més general que englobés tant monedes de bronze com de plata. De fet aquest cas ja s'ha documentat al plom del Puig Castellar de Santa Coloma de Gramenet, on tot i estar fragmentat es pot reconstruir **śalir** davant de l'expressió metrològica, **e : IIIII**.

kitaśalir: Aquest segment està format pels elements **kita** i **śalir**. I recorda els segments **śalir · ki-dei** del plom de La Serreta (BDHesp A.04.01).

FIG. 9. *kitaśalir*.

L'element **kita** s'identifica en primer lloc en la forma **kitar** o **kita/kite** en llegendes monetals de plata d'**ars** i **śaitabi** associat al topònim i a d'altres elements, **etar**, **ban** i **erder** que en conjunt sembla que expressen el valor o la denominació de la moneda: **arskitar**, **śaitabikitarban** i **arsetarkiterder**. En segon lloc, **ki(ta)** apareix en la forma **kitar** associat a expressions metrològiques simbòliques del sistema **a-o-ki** (Ferrer i Jané 2011b; 2013a), on tot fa pensar que **kitar** seria la forma extensa de **ki**, com serien per exemple els ploms BDHesp A.04.06 de La Serreta i al plom BDHesp CS.21.03 de La Punta d'Orlell. En el primer plom, un segment de lectura poc clara però que conté en la seva part l'element **kitar** segueix a un antropònim amb el morf **ka** i precedeix a l'expressió **o IIIIII ki II**. En el segon plom, el segment **tuskitar** segueix a un antropònim i precedeix a l'expressió **a I o IIII**.

Finalment, les formes **kite** i **kitei** apareixen associades a possibles numerals en forma lèxica: com per exemple en un altre dels textos d'aquest mateix plom (BDHesp V.13.01) **kiteibors**, on combina amb el possible numeral **bors** (5), i en un dels ploms atribuïts a Tivissa (BDHesp T.07.02) al segment **bařbinkite**, on combina amb el possible numeral (**a**)**bařbin** (12).

Tal com passa amb **šalir** (Moncunill & Velaza 2019, 426), la presència exclusiva de **kitar** en monedes de plata ha fet que **kitar** hagi estat interpretat amb el significat de plata o similar (Ripollès 2001, 169; Moncunill & Velaza 2019, 291). Al meu parer, **kita** seria una unitat de mesura de pes que de forma abreujada s'usaria com a **ki** en expressions metrològiques simbòliques, i que també s'hauria usat en l'àmbit monetar com a denominació de les monedes de plata basades en el patró de pes de la unitat de mesura (Ferrer i Jané 2007, 71).

L'expressió documentada en aquest text, **kitašalir**, és la primera que combina **kita** i **šalir** en un mateix segment, confirmant la relació indirecta que ja els hi suposàvem pel fet d'aparèixer per separat en monedes de plata. La seva anàlisi s'ha de fer de forma conjunta amb les altres dues expressions similars d'aquest mateix text: **kařessalir** i **sořosalir**, i que ja anticipaven els segments finals del text de la cara A del plom de La Serreta (BDHesp A.04.01) *binikebin · šalir · kidei · gaibigait*. Si tal com sembla el compost **ildirđasalir** de les monedes de plata d'**ildirđa** s'ha d'interpretar com **šalir** d'**ildirđa**, podem plantejar que **kitašalir** es pugui interpretar com **šalir** de (tipus) **kita**. En el primer cas el **šalir** s'identifica per la seva procedència, l'emissor de les monedes, **ildirđa**, mentre que en el segon el **šalir** s'identificaria per la seva tipologia.

šororbeřir: Aquest segment està format per l'element **šoro**, ja analitzat, el morf **r**, l'element **beři** i altre cop el morf **r**.

FIG. 10. *šororbeřir*.

El morf **r** (Luján 2005, 483; Orduña 2006, 73; Ferrer i Jané 2012, 33) s'identifica acompanyant a topònims a algunes llegendes monetals, com seria el cas d'**eřur** (CNH 4.26 i 111), **šaitir** (BDHesp Mon.35) i **ildirđar** (CNH 4.32-35). A més, aquest morf probablement no seria un morf aplicable només a topònims, sinó a substantius en general, atès que podria ser el mateix que s'identifica a **etar**, **kitar** i **šalir**. En tot cas, sembla que a les llegendes monetals seria una forma alternativa d'identificar la procedència de la moneda a partir del nom de la població. En el cas de **šororbeřir**, el morf **r** de **šoro** seria la variant identificada acompanyant a topònims, mentre que el morf **r** de **beři** hauria de ser la variant identificada al final dels substantius.

Normalment, s'acostuma a considerar **beři** com una variant del formant antroponímic més freqüent **beř** (Untermann 1990, núm. 34; 217; Rodríguez Ramos 2014, núm. 39, 132). Així, figuren com a possibles antropònims **alorbeři** (BDHesp GI.20.02), **tasbeři** (BDHesp GI.15.04), **beřiseti** (BDHesp GI.10.11; BDHesp GI.10.11), **iskebeři** (BDHesp B.40.03). També apareix en segments d'interpretació menys clara com **beřigarsense** (BDHesp CS.14.01) i **tibeři** (BDHesp Mon.06.15 i16). Normalment se l'assimila al **berri** que apareix en alguns topònims com, per exemple, Ἰλιβερῖς (Ptol. II.4.11) / *Iliberri* (Plin. *Nat. hist.* III.10), actual Granada, i que tindria equivalents similars en els noms antics d'Elna (Pyrénées-Orientales), Auch (Gers) i Lumbier (Navarra). En principi, la documentació de **beři** en un element ibèric plausiblement interpretable com a topònim seria un indicati favorable a la seva relació amb l'adjectiu *berri* basc 'nou', també típic de topònims.

Tot i així, cal indicar que la presència del morf, **r** entre **sóro** i **beí** allunya aquesta construcció de l'esperable si seguís l'esquema definit per **ildi** i **beí**, que seria la que produiria en llatí *Iliberri*, ja que aleshores hauria d'haver produït com a resultat ***sórobeí**. En canvi, sembla que **beí**, també amb el morf **r**, està substituïnt a **salir**, o més concretament **sórorbeí** està en lloc de **sórosalir**. Tinent en compte que tant el context, com el que sabem de **salir** ens remet a la indicació d'algun tipus de moneda, diferenciable pel seu origen, potser **sórorbeí** no ens estaria indicant un **salir** procedent d'un origen alternatiu, però relacionat amb a **sóro**, potser un nou **sóro**, sinó un tipus diferent de moneda de **sóro**, potser un nou **salir** de **sóro**. És a dir, **beí** no estaria actuant com a adjectiu, en el supòsit que l'equivalència amb el basc fos correcta, sinó com a substantiu.

e **Π I**: Pel que fa al valor del signe **Π** la hipòtesi majoritària és que sigui un signe estrictament numèric, atès que apareix en diverses expressions metro lògiques associat a diferents unitats de mesura. Respecte del seu valor, s'ha proposat per una banda que tingui el valor de 5 per analogia amb el signe grec (**Π** = *pente*) del sistema numèric acrofònic amb valor de 5 (Lejeune 1983; De Hoz 2011, 195). Per l'altra, jo mateix he proposat (Ferrer i Jané 2014a, 65) que en un sistema duodecimal el valor òptim per a un signe auxiliar seria 6, però la millora en passar de 5 a 6 és a efectes pràctics negligible. Per tant, si tal com sembla, l'origen és efectivament el signe grec, el més natural és que conservés el valor de cinc en passar a l'escriptura ibèrica.

ebeár: Aquest segment està format per l'element **ebeí** i el morf **ar**.

FIG. 11. *ebeár · kaiti*.

El paral·lel més proper per a **ebeí** és el segment **ebeíeike** (BDHesp V.13.1) d'un dels altres textos d'aquest mateix plom. Amb canvi de vibrant, potser **eberga** (BDHesp GI.15.04). Potser també l'**ebí** que apareix en l'esquema X + **te** + **egiar** de la ceràmica pintada de Lliria BDHesp V.06.008. Silgo (2016, 184 i 231) segmenta **ebeíe** identificant el morf **ike**, que per a ell seria un partitiu. Potser en el nostre cas, **ebeár**, estava format per **ebeíe** més el morf **ar**. I **ebeíeike**, pel mateix **ebeíe** més el morf **ike**, no com a partitiu, sinó com a variant del morf **(i)ka / (i)ke**. Com en d'altres casos d'aquest text la seva condició d'antropònim no és clara, potser seria millor una interpretació com a apel·latiu. En un context votiu es podria especular amb un possible teònim relacionat amb l'aquità *Eberri*, però no és el cas.

El morf **ar** (Ferrer i Jané 2006, Annex 1; Moncunill & Velaza 2019, 96) apareix majoritàriament en textos curts sobre objectes personals i sobre esteles darrere d'un antropònim i precedint freqüentment el morf **mi**. Aquest esquema s'interpreta genèricament com a marca de propietat, ja que hi ha consens a considerar que té per finalitat indicar que l'objecte pertany a la persona que l'antropònim identifica i s'assimila funcionalment en la major part dels casos a la marca de genitiu. En alguns casos l'objecte posseït apareix a continuació, com seria el cas de **bediar** al text d'**aibeló** + **ar** + **bediar** d'un dels plats de plata d'Abengibre (BDHesp AB.01.01). Si en aquest text es repetís el

mateix esquema, potser **kaiti** fos l'objecte que s'atribueix a **eber(e)**. Tot i que també seria possible relacionar **kaiti** amb el **nai** que apareix a continuació.

kaiti: Aquest element no té paral·lels clars. Una seqüència similar apareix en un dels textos del plom de Lliria (BDHesp V.06.007), però en un context de lectura i segmentació molt dubtosa. Potser podria ser la forma ibèrica del *gait* greco-ibèric al final del segment *gaibigait* de la cara A del plom de La Serreta (BDHesp A.04.01), on apareix després de *binikebin · salir · kidei*. Podria ser fins i tot que el *gai* inicial de *gaibigait* fos el mateix element combinat amb *bi* (2), amb una reduplicació similar a la de *binikebin*. També podria tenir relació amb la llegenda **kaitur** d'uns ploms monetiformes de Mazarrón, aparentment un topònim que podria fer referència a un hipotètic **Gaedur* i coincidir amb el Gádor actual (BDHesp Mon.115.1). Alternativament, potser podria estar format per **kai** més **ti**. **kai** apareix molt sovint com a possible formant antroponímic aïllat sempre en cronologies dels ss. II-I a.C. compatible amb ser la forma iberitzada del nom llatí *Gaius* i per tant no tindria gaire sentit identificar-lo en aquest compost. Potser també podria tenir relació amb l'element **gais** identificant tant en antropònims, el *Gaisco* pare d'un dels quatorvirs de *Iulia Lybica* (Ferrer *et al.* 2018b), però també com a possible epítet de divinitat a una de les inscripcions rupes- tres de Sant Martí de Centelles (BDHesp B.23.01; Ferrer i Jané e.p.). L'element **ti** apareix algun cop com a formant final d'algun antropònim, com seria el cas de **biuŕti** en una ceràmica de Sant Martí d'Empúries (BDHesp GI.10.02).

naisetini: Element de segmentació poc clara, probablement **nai**, **setin** i **i**, tot i que alternativament es podria considerar **nai**, **se** i **tini**.

FIG. 12. *naisetini*.

L'element **nai/nai** (Moncunill & Velaza 2019, 366) és una forma alternativa del freqüent morf **ni** que apareix entre d'altres a l'indicatiu del destinatari del plom greco-ibèric de La Serreta (BDHesp V.06.007), *sakariskeŕarnai* o a les monedes de plata d'**ildir̄da**, **ildir̄daŕsalir̄nai**. En el segment següent apareix clarament l'element **ni**, cosa que en principi dificultaria que es tractés del mateix **nai** que és una forma alternativa de **ni**, ja que s'esperaria que en un mateix text només s'usés una de les dues formes. Tot i així, sembla massa casualitat la documentació de les dues formes en segments tan propers. Potser en aquest cas es tractaria de dues formes del mateix paradigma amb funcions diferenciades. Tot i que, el fet que sigui el primer element de la línia obriria la possibilitat que funcionés amb l'element final de la línia anterior **kaiti**, cal indicar que l'espai exempt després de **kaiti**, hauria permès escriure com a mínim **nai**, per tant aquesta alternativa sembla poc probable.

L'element **seti** és un formant antroponímic (Rodríguez Ramos 2014, núm. 119) documentat per exemple a **setibios** (BDHesp SP.01.02) o potser a **seti** en un dels ploms de La Balaguera (BDHesp CS.13.08; Ferrer i Jané 2013b). Fins i tot amb canvi de sibilant, **setin**, es podria documentar en aquest mateix text al segment **setinkiterder**. De fet, la proximitat d'ambdós elements, la seva possible relació amb els **Y** que determinen les quantitats i que ambdós van precedits per les

formes relacionades **mí** i **nai** fa sospitar que estiguessin representant el mateix concepte. Si fos així, caldria pensar en una composició de **setin** amb un element **i** final, potser similar al de **śantolo** amb **(o)i**. I que per tant **setini** fes referència a l'element que estaria quantificat per les dues unitats que apareixen a continuació (I I). En principi, semblaria més probable que si estan fent referència a una unitat metrològica ja usada i que es doni per implícita, aquesta sembla que hauria de ser **e** i que per tant la quantitat referenciada siguin dos asos o el seu equivalent en plata.

Pel que fa a la segmentació alternativa, el morf **se** ha estat identificat per Orduña (2006, 186) com un dels possibles morfs verbals, però la seva segmentació en els exemples indicats no és del tot clara, entre d'altres: *sedalikean* (BDHesp V.07.02), *sesdirgadedin* (BDHesp V.06.007) i *sesgerśduran* (BDHesp V.06.007). I l'element **tini** podria estar representat als ploms de Pech Maho (BDHesp AUD.05.34, 36 i 37) al final **tiniř** als segments *mířestiniř*, *uřestiniř* i *ilereutiniř*. Un **tini**[fragmentat també apareix a una de les ceràmiques d'Ensérune (BDHesp HER.02.135).

FIG. 13. *kerter*.

kertermí: Aquest segment està format per l'element **kerte**, potser el morf **r**, ja analitzat a **soror** i **beřir**, i el morf **mí**.

L'element **kerte** és un formant onomàstic (Rodríguez Ramos 2014, 165-166) present per exemple a la llegenda d'una dracma d'imitació **kertekunte** (BDHesp Mon.110.10), on sembla que podria identificar-se un antropònim **kertekun** seguit del morf **te**. O a la llegenda **usekerde** (BDHesp Mon.26), que correspondria al topònim *Osicerda*. Un altre possible paral·lel seria l'antropònim *Cerdubelus* (Liv. XXVIII 20, 11). I potser també al possible l'antropònim **balakertar** (BDHesp TE.02.06) d'un esgrafiament ceràmic d'Azaila. I si **kerte** fos una variant de **kelti** també es podria posar en relació al freqüent **keltibeles** que es repeteix en diverses làmines de plom de Yátova (BDHesp V.13.2 i 3).

L'element **mí** apareix majoritàriament en textos curts sobre ceràmica, objectes personals i esteles darrere d'un antropònim i precedit freqüentment pels morfs **ar** i **en** (Moncunill & Velaza 2019, 366). Els textos que encaixen en aquests esquemes s'interpreten genèricament com a marques de propietat. Les hipòtesis d'interpretació més freqüents són: pronom personal de la 1ª persona del singular, verb copulatiu de la 1^a o la 3ª persona del singular, pronom demostratiu, pronom possessiu. Al meu parer (Ferrer i Jané 2006, Annex 6), la més plausible és la de pronom personal de la primera persona del singular. En canvi, **mí** no és gaire habitual a les làmines de plom, com en el cas ja esmentat de **nai**, també apareix un cop a l'indicatiu del destinatari a un dels ploms de Pech

Maho **leisirenmi** (BDHesp AUD.05.38) i en alguns pocs casos al text interior, com el segment **bagarami** d'un dels ploms de Los Villares de Caudete de las Fuentes (BDHesp V.07.02).

Com en altres casos d'aquest plom la simplicitat de **kerte(r)** no afavoreix la seva interpretació com a antropònim, tot i que és freqüent en època tardana trobar antropònims abreujats amb un sol formant. Alternativament es podria pensar en algun apel·latiu, cosa que explicaria millor la presència del morf **r** final, característic de substantius del lèxic comú. Els paral·lels de **kerte** en llegendes monetals i el morf **r** també permetrien pensar en un topònim, que puntualment apareixen acompanyats per **nai/mi**, però no quedaria gaire clar com s'integraria aquesta explicació en el text.

setinkiterder: es pot segmentar amb certa seguretat en **setin**, **kit(a)** i **erder**.

FIG. 14. *setinkiterder*.

L'element **setin** no es documenta en ibèric, potser amb canvi de sibilant a **setin** també documentat en aquest mateix text i per tant amb els altres possibles antropònims on es documenta **seti** (Rodríguez Ramos 2014, núm. 119, 189). En tot cas, el fet que aparegui combinant amb **kiterder**, fa plausible la seva interpretació com a topònim, d'acord amb els paral·lels, **arskitar**, per a les dracmes de plata i **arseetarkiterder** per a les hemidracmes, on **ars(e)** fa referència a la seca emissora, **kitar** a la denominació de la moneda i **erder** a la marca de valor que indicaria que es tractaria d'una meitat (Ferrer i Jané 2007). En el cas de **setinkiterder** és podria suposar que les unitats portarien la llegenda **setinkitar** i que la seca que les hauria emès seria **setin**. Als ploms de Yátova **erder** apareix al segment **basirerder** (BDHesp V.13.3B.II), concatenat amb l'element **basir** molt freqüent als mateixos ploms de Yátova (BDHesp V.13.1B-I, 2A i 3B-I). També apareix **erder** als segments **]berder** i **]anaterder** (BDHesp V.13.2A).

bieikate Aquest segment està format per l'element **biei** i el morf **kate**.

FIG. 15. *bieikate*.

L'element **biei** ja s'havia documentat en un altre dels texts d'aquest plom (BDHesp V.13.1) en el mateix element **bieikate** i en un plom de procedència desconeguda (BDHesp T.00.02) a

l'element **bieinesif**. La seva estructura fa plausible pensar que està compost pel numeral **bi** (2) (Orduña 2005; Ferrer i Jané 2009) i el morf **ei** (Ferrer i Jané 2006, Annex 3). Tenint en compte els paral·lels aquitans de *Borsei* i *Laureia* (Gorrochategui 1984, núm. 239 i 115), dos antropònims basats en numerals ordinals, sembla plausible plantejar la hipòtesi que aquesta fos la forma de construir ordinals en ibèric, com podria ser el cas de **baneia** (BDHesp V.17.05), **biei** (BDHesp V.13.1 i BDHesp T.00.02), **sorsei** (BDHesp GI.10.14) i **abafiei** (BDHesp CS.14.01). Almenys en un cas, sembla plausible plantejar que també fos la forma de construir fraccions, com podria ser el cas de **sisbibeiabín**, que podria interpretar-se com la fracció dos setens (Ferrer i Jané & Escrivà 2014, 220).

VALOR	CARDINAL	ORDINAL? / PARTITIU?
1	ban	banei(a)
2	bi	biei
3	irur	
4	laur	*laurei (<i>Laurei(a)</i>)
5	bors / borste	*borsei (<i>Borsei</i>)
6	sei	še(i)fkir
7	sisbi	sisbi(b)ei(a)
8	sorse	sorsei
9	?	
10	abar	abafiei
20	ofkei	

TAULA 2. *Sistema de numerals ibèric.*

El morf **kate** es considera habitualment la suma dels morfs **ka** i **te**, (Untermann 1990, 168; Ferrer i Jané 2006, annex 11 et 12), però també podria ser una variant d'algun dels dos o un de diferent. L'esquema NP + **kate** s'identifica en textos sobre plom, com el plom de Palamós, sempre en posició final de línia: *bilosbaś + kate*, *talsko + kate*, *beleštár + kate* i *stanko + kate* (BDHesp GI.20.01). A dues de les làmines de plom de Tivissa: *aiuniguś + kate* (BDHesp T.07.03), *uldi-bei + kate* (BDHesp T.07.02), i a una de les d'Orlell: *lauífiskeř + kate* (BDHesp CS.21.05). En tots aquests exemples l'element que precedeix **kate** és un clar antropònim.

El morf **kate** també apareix en contextos on l'element que el precedeix no té una classificació tan clara. Així, apareix en algunes inscripcions rupestres, com la de l'abric de la Reiná (BDHesp AB.02.01), *balsuristekate*, o a una d'Oceja, *akietaukemtařkate* (BDHesp PYO.07.37), en ambdós casos amb textos de segmentació poc clara. Finalment, també apareix a la gerreta de la Joncosa, especialment a la segona línia, amb diversos elements que semblen concordar entre ells: **iekate**, **efokate** i **banikate** (BDHesp B.11.1), que clarament no són antropònims. De fet, especialment en aquest cas, no es pot assegurar que es tracti del mateix morf.

La comparativa entre els dos textos dels ploms de Yátova on apareix **bieikate** no és especialment significativa. En tot cas, sí que s'aprecia una certa regularitat, en estar precedit en aquest text per un aparent valor monetar **šetinkiterder** (1/2 **kita** de **šetin**) i en l'altre text per un element quantificat: **lakeiše** (6 **lakei**), i anar seguit en ambdós casos per un element seguit del morf **ka** en aquest text, **neie**, i del morf **ike** en l'altre, **ustar**.

neieka: En principi, la presència del morf **ka** permetria identificar un primer element **neie**. Tot i així, tenint en compte que clarament l'arrel que es desprèn dels paral·lels és **nei**, aleshores caldria identificar el morf **e**, però no tindria gaire sentit trobar-lo seguit del morf **ka**. Així doncs, potser

caldría plantejar si aquest signe e forma part del morf final, ja que cal recordar que aquest morf presenta com a variants **ika** i **(i)ke**, potser **eka** en fos també una variant. En el cas del segment **kau-reka** d'aquest mateix text passa el mateix: **nei + eka** i **kaur + eka**.

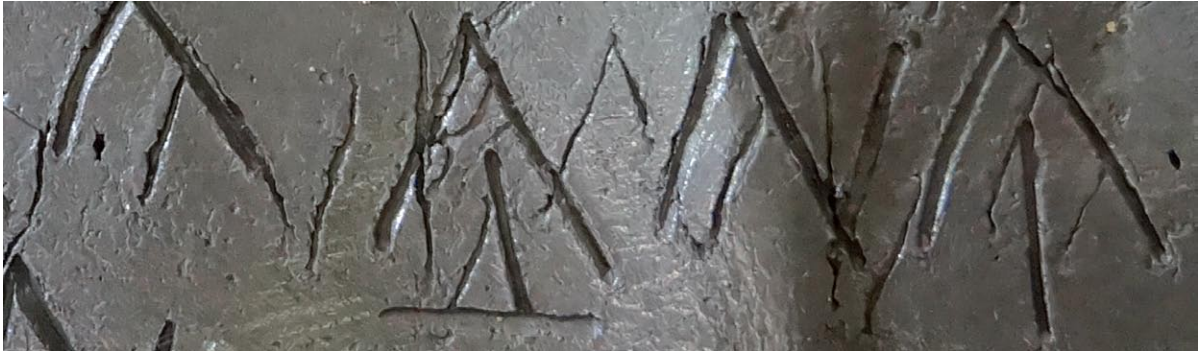

FIG. 16. *neieka*.

Pel que fa a l'element **nei**, el primer candidat a paral·lel seria el formant **nei** del possible antropònim **neiteger** (BDHesp GI.15.04), tot i que potser la lectura correcta fos **leiteger** (Silgo 1994, 133 i 207). En tot cas, sí que podria contenir la mateixa arrel del freqüent **neitin** (Moncunill & Velaza 2019, 374).

kafesen: Aquest segment està format per l'element **kafes**, ja analitzat, i el morf **en**.

FIG. 17. *kafesen*.

El morf **en** (Ferrer i Jané 2006, Annex 1; Moncunill & Velaza 2019, 252) apareix majoritàriament acompanyant antropònims i s'assimila funcionalment en la major part dels casos a la marca de genitiu.

ISI / IIS / +(+): Aquest segment no s'acaba de llegir bé. La lectura primària seria veure-hi una barra vertical, després un signe **s** i després una altra barra vertical. El signe **ke** del text més modern afecta el punt de connexió entre els dos signes finals i no es pot excloure que la segona barra passi per sobre del signe **s**, tot i que quedaria molt inclinada cap a l'esquerra i probablement caldría pensar en una errada de traçat o un intent de correcció per representar **IIS** o potser estrictament **II**.

Tampoc sembla possible la lectura eI, ja que la corba superior del signe s és clara. Menys probables semblen les lectures os o Vs, amb el signe s sobreposat o potser o o V, si fossin correccions sobre un signe s previ. En tot cas, cal tenir present que en aplanar la superfície per redactar el text modern, molts dels traços antics apareixen deformats i que els traços més gruixuts del text modern no només tallen, sinó que poden desplaçar el traç antic de la seva posició.

Si es confirmés la lectura ISI o IIS aleshores es podria plantejar la possibilitat de que fos un intent, poc reeixit, de representar la marca identificativa dels sestercis d'època republicana (IIS). Inicialment el sesterci és una moneda de plata al voltant d'un gram que es deixa d'emetre a mitjan s. i a.C. i que amb la reforma d'August passa a ser primer de bronze i després d'oricalc. En qualsevol cas, a diferència de la resta de quantificadors no l'acompanya *salir* ni cap altra unitat de mesura o denominació de moneda.

FIG. 18. Possible marca dels sestercis: ISI o IIS (esquerra)³. Sestercis: IIS (centre). Quinari: V (dreta)⁴.

VI: La unitat metrològica V (Fletcher 1980, 67-85; Moncunill & Velaza 2019, 559-560) es documenta exclusivament als textos del plom de Yátova. Tot i que s'ha proposat la seva documentació al plom de Gruissan (BDHesp AUD.04.02), es tracta d'un segment de lectura poc clara i probablement no s'acabi confirmant.

Pel fet que a BDHesp V.13.02B combini amb e, a la seva esquerra (V- e IIII / V- e), en principi caldria suposar que és una unitat de valor superior a e, a la qual s'atribueix el valor equivalent de la unitat de bronze (Ferrer i Jané 2007, 60). A BDHesp V.13.03 combina amb L en tres expressions metrològiques (VL · / VL / VLII I), que en principi semblaria més aviat un quantificador, amb un valor suposadament igual o superior a 10, que no pas una altra unitat metrològica. Tenint en compte que V arriba a estar quantificat tant per unitats simples, I, (VI I) com per expressions combinades amb II (V II), que permetrien representar els seus múltiples, encaixaria bé interpre-

³ <https://www.ebay.es/itm/Lucernae-Roma-Republica-Ar-Sestercio-Anonimo-IIS-211-208-AC-Dioscuros-/283961462719>

⁴ <https://www.ebay.es/itm/Lucernae-Roma-Republica-Quinario-Anonimo-211-aC-V-5-Ases-Dioscuros/283961470435>

tar el guió que acompanya V com a divisor. Tot i que he arribat a proposar que el seu valor fos el d'un quart, tal com passa a les marques de valor de les monedes d'**undikesken** (Ferrer i Jané 2007, nota 12), amb $-(\frac{1}{4})$ i el seu doble = $(\frac{1}{2})$, probablement el guió que apareix amb V fos una marca específica amb valor de meitat, tenint en compte que és l'única que apareix documentada, en sis ocasions de tres textos diferents. Addicionalment de l'ocurrència d'aquest text (V-), el guió (-) també es documenta un cop a BDHesp V.13.01 A1 (V-) i quatre cops a BDHesp V.13.02B (V · III V- / V- / V- e IIII / V- e). Si es tractés d'un sistema de dues marques com les d'**undikesken** s'esperaria una distribució més equilibrada entre el valor quart i meitat, i també una quantificació dels quarts, que no es dona, ja que el guió sempre apareix isolat, tal com s'esperaria de la marca meitat.

El fet que sigui una marca excepcional, que només apareix en els ploms de Yátova i que no lliga amb cap de les marques metrològiques ibèriques conegudes, permet plantejar la possibilitat d'interpretar la unitat V com la marca dels Quinaris (cinc asos), ja que serien inicialment, per una part, el doble d'un sesterci (2 + Semis = 2 asos i mig) i la meitat d'un denari de deu asos. La introducció del sistema del denari es produeix a finals del segle III a.C., però al darrer quart del II a.C. el valor del denari passa a 16 asos i per tant el quinari passa a valer 8 asos i el sesterci 4 asos. Les marques de valor llatines V i X apareixen a les emissions més antigues i desapareixen cap al segon quart del segle I a.C., cosa que seria compatible fins i tot amb la cronologia més moderna suposada d'aquest plom, de mitjan segle I a.C. A més, per una part caldria tenir en compte que les monedes amb les marques de valor circularien durant força anys després de deixar de ser emeses i que l'adopció de la marca s'hauria probablement produït molts anys abans de la cronologia específica d'aquest text.

La interpretació de V com a identificador dels quinaris encaixaria en un context en què s'estiguessin representant estrictament els valors nominals de les monedes. Així, V – (mig V) podria representar al sesterci, la meitat d'un quinari, o potser un quinari partit, V I (1 V) podria ser un quinari i V II (2 V), dos quinaris o un denari. Mentre que les referències a e identificarien als asos de bronze.

kaureka: La primera alternativa de segmentació seria identificar un element **kaure** seguit del morf **ka**. Tot i així, tenint en compte que clarament l'arrel que es desprèn dels paral·lels és **kaur**, aleshores caldria identificar el morf **e**, però no tindria gaire sentit trobar-lo seguit del morf **ka**. Així doncs, tal com ja s'ha plantejat pel segment **neieka** d'aquest mateix text, potser caldria plantejar si aquest signe e forma part del morf final i és una variant més del conjunt de morfs (i)ke/(i)ka: **nei + eka** i **kaur + eka**.

FIG. 19. *kaureka*.

Per a **kaur** el paral·lel més proper és el segment **kaurban** (BDHesp V.13.3) d'un altre dels ploms de Yátova, que, es anar seguit de **ban**, seria interpretable com a substantiu. Potser també *usgaure* en una rupestre d'Oceja (BDHesp PYO.07.10), on probablement s'hagi de segmentat *usgaur* seguit del morf **e**, circumstància que en el context rupestre sembla que correspon quasi sempre a referències a divinitats (Ferrer i Jané 2019). Amb canvi de vibrant, potser *belagasikauŕ* (BDHesp A.04.01) del plom de la Serreta o **kauŕgo** de la rupestre de l'abric del Tarragón (BDHesp V.24.01) que probablement correspon a una divinitat (Ferrer i Jané 2018a; 2018c; 2019). En canvi, no sembla que en el segment inicial d'un dels textos del plom de Lliria (BDHesp V.06.007) s'acabi de confirmar la lectura **kauŕ**.

kaŕesenanen: La segmentació d'aquest element no és clara, però la més probable és que sigui un element onomàstic **kaŕesenan**, format per **kaŕes** i **enan**. Estrictament, també es podria segmentar en **kaŕes**, **en** i **anen**, on el morf **en** afectaria només a **kaŕes** i **anen** seria un element addicional similar a **seltar** a l'estela de Cabanes, **ildiŕbigis + en + seltar** (BDHesp CS.11.01), però no sembla que l'estructura del text afavoreixi aquesta segmentació. Una tercera alternativa seria interpretar que es tracta d'un doble esquema **X + en + Y + en**, amb **kaŕes** com a element central i **an** com a element subordinat indicant una subdivisió del primer.

FIG. 20. *kaŕesenanen*.

Pel que fa a **kaŕesenan**, estaria format per **kaŕes** i **enan**. El primer ja ha estat analitzat, mentre que **enan** no proporciona cap paral·lel significatiu. En la segona alternativa de segmentació, l'element **anen** tampoc proporciona bons paral·lels. En la tercera, l'element **an** es documenta com a formant antroponímic (Untermann 1990, núm. 10; Rodríguez Ramos 2014, núm. 8), per exemple a **anbels** en una ceràmica d'Ensérune (BDHesp HER.02.140). La seva associació amb **salir** permet pensar que està realitzant una funció similar a la que realitza **kaŕes**.

órdinaŕska: La segmentació més probable és que sigui **órdinaŕs** seguit del morf **ka**.

El primer element podria ser un antropònim format pel formant **órdin** (Untermann 1990, núm. 95; Rodríguez Ramos 2014, núm. 109), per exemple documentat a **nerŕseórdin** (BDHesp T.00.01), i pel formant **aŕs** (Untermann 1990, núm. 15; Rodríguez Ramos 2014, núm. 13), documentat per exemple a **aŕsbin** (BDHesp AUD.05.34) o a **aŕsgeŕe** (BDHesp HER.02.031). Fins ara sempre s'havia documentat com a primer formant i per tant **órdinaŕs** seria el primer cas com a segon formant. La forma **ars** / **aŕs** és un component habitual de topònims com **ars(e)**, **sesars**, **arsaos** o **bilibiliaŕs**, per això se l'ha relacionat amb el significat de 'ciutat' (De Hoz 1995, 278; 2011, 339; Rodríguez Ramos 2002b).

FIG. 21. *or'dinařska*.

śantoloi: No s'identifica en aquest segment cap morf familiar, però la segmentació més natural seria identificar un onomàstic sense precisar, probablement antropònim o topònim, **śantolo**, format per **śan** i **tolo**, i seguit d'algun morf que hauria de ser **oi** o potser **i**.

FIG. 22. *śantoloi*.

Pel que fa a **śantolo**, el primer element, **śan** / **san**, apareix a la relació de formants antropònims (Untermann 1990, núm. 99), tot i que Untermann (1990, 203) l'identifica estrictament com a **san**, que apareix en una ceràmica d'Ensérune: **unisan** (BDHesp HER.02.027) i considera que en el cas de *Sanibelser*, nom d'un dels genets de la *Turma Salluitana* (CIL I² 709), hi ha un connector **i**. En canvi, Rodríguez Ramos (2014, núm. 130) l'identifica com a **śan** incloent altres casos com el **śanibefai** d'un dels ploms d'Orlell (BDHesp CS.21.07) que hauria d'estar relacionat amb el **śanikeai** del mateix plom i potser també amb l'element **śani** que apareix com a **śani**/(l) en un dels ploms de Pech Maho (BDHesp AUD.05.37) i com a **śaniai** a un dels ploms de Monteró (BDHesp L.01.03). En tot cas, sembla que el formant **śan** podria estar present a **śaner** que apareix a la làmina de plom del Solaig (BDHesp CS.18.01) i a una rupestre de Ger encara inèdita (BDHesp GI.01.03; Ferrer i Jané 2018, 18, núm. 32), on sembla que podria estar representant una divinitat o el seu epítet, acompanyat del morf **er**. En una rupestre d'Oceja (BDHesp PYO.07.43; Ferrer i Jané 2018, 26) apareix **san** amb l'altra sibilant com a únic text, potser també representant la mateixa divinitat o epítet.

En canvi, el segon element, **tolo**, apareix com a aparent formant antropònimic en la forma **tolor** (Untermann 1990, núm. 129; Rodríguez 2014, núm. 88) a l'element *bardastolor* (BDHesp B.38.01) del plom de Sant Just Desvern. Per altra banda, la forma **tolo** estaria present a *tařtolo* (BDHesp GI.15.10), en una copa àtica d'Ullastret (Ferrer i Jané & Medina 2018, 129) potser com antropònim o com teònim, ja que apareix associat al concepte *baiketa*, variant de *baikar* (Ferrer i Jané 2011; 2019, 54). També apareix en diverses inscripcions: una àmfora d'Ensérune, *tolo* (BDHesp HER.02.338), una ceràmica àtica de Pech Maho (BDHesp AUD.05.03) de lec-

tura corregida *toloiger*[e], dues inscripcions inèdites de Pech Maho, una d'elles en la forma *toloko* (Moncunill 2016, 82). La forma *toloko* també es documenta en una inscripció rupestre d'Er (BDHesp PYO 05.05), aparentment com a antropònim, ja que en la seva forma llatinitzada, *Toloco*, apareix com antropònim en diverses inscripcions llatines, en territori ibèric o els seus voltants (*CIL* II 3450, 1389 i *HEp* 15, 368), mentre que ho fa en la forma *toloku* en el tercer bronze de Botorrita (BDHesp Z.09.03). L'element *tolo* també es força freqüent en topònims, com *Tolobi* (Mela 2.5.90), *baitolo* (BDHesp Mon.08) / *Baetulo*, *Tolous* (*It. Ant.* 391.3) i *Labitolosa* (*CIL* II 3008 = 5837).

El sufix *oi* es pot confirmar a partir del text *okaoui* d'un text rupestre d'Oceja publicat com a *okaon* (Campmajó 2012, 407) i que podria tenir com a arrel l'element *oka* que forma part de la divinitat *okal* (Ferrer i Jané 2019). Aquest sufix potser també podria estar present a la llegenda monetar *soitiaoi* d'una dracma d'imitació emporitana (BDHesp Mon.110.24; Moncunill & Velaza 2019, 418), tot i que la lectura és dubtosa. Alternativament, es podria identificar l'element *i*, que és documenta amb claredat a *sakaí* a l'estela de Civit (BDHesp L.20.01), tot i que també podria ser un formant abreujat, potser *ikoí* (Moncunill & Velaza 2019, 403).

uařeseka: La segmentació més probable és que sigui *uařese* seguit del morf *ka*.

FIG. 23. *uařeseka*.

La presència de la seqüència inicia *ua* és un sòlid indicatiu que no es tracta d'un element ibèric. De fet, els millors paral·lels ens porten al món celtibèric, per exemple a la llegenda monetar celtibèrica *uařakos* (BDHesp Mon.59). El final *ese* sembla que es podria aïllar al segment *tembařese* (BDHesp V.06.030). En tot cas, el més probable és que es tracti de la forma iberitzada d'un onomàstic forà d'aire indoeuropeu que podria correspondre a una forma original **Varesus* o **Valesus* i que recordaria algunes de les formes associades al *praenomen* llatí *Volesus* (Schulze 1933, 106)⁵, característic dels fundadors de la *gens Valeria*. En tot cas, el fet que vagi seguit del morf *ka* permet pensar com a primera opció que *uařese* és un antropònim.

⁵ https://archive.org/details/Zur-Geschichte-lateinischer-Eigennamen-PHAIDRA_o_77420/page/n113/mode/2up?q=volesus

nekitinen: La segmentació més probable és que sigui **nekitin** seguit del morf **en**.

FIG. 24. *nekitinen*.

Pel que fa a **nekitin**, el darrer element podria ser una variant del **ketin** que apareix en dues ceràmiques d'Ensérune al probable antropònim *ibusketin* (Rodríguez Ramos 2002-2003, 367), de lectura MLH *ikusketin* (BDHesp HER.02.270 i 271). També podria aparèixer a la tortera de Burriac al possible antropònim *balesketin* (BDHesp B.44.22; Ferrer i Jané 2008, 259). Tot i així, pel suposat primer element **ne** no hi hauria gaires paral·lels, potser el **nelai** d'una inscripció rupes-tre d'Oceja (BDHesp PYO.07.20; Ferrer i Jané 2015, 15), però tampoc té una segmentació clara. Potser també el **nesir**, que restaria de la identificació de **biei** a **bieinesir** (BDHesp T.00.02). Tot i que el **tin** final és freqüent en formants antropònims, **órdin**, **adin**, **taftin**, **neitin**, etc. El començament **neki** no recordaria a res familiar. En tot cas, el fet que aparegui com a element de referència de **śalir**, permetria plantejar com a hipòtesi primària que **nekitin** fos un topònim. Tot i així, ja s'ha vist que en alguns casos, com *kitaśalir*, l'equació no sempre és tan clara i que cal pensar més aviat en el concepte genèric de tipologies de **śalir**, que no necessàriament sempre han de correspondre a topònims.

sanisar: Aquest segment admetria múltiples segmentacions: **san** i **isar**, **sani** i **sar**, **sanis** i **ar**, **san**, **is** i **ar** i **san**, **i** i **sar**.

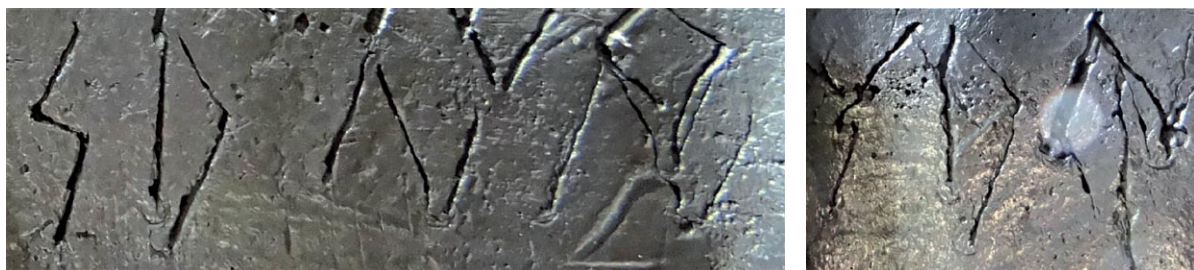

FIG. 25. *sanisar*.

Tot i així, al meu parer, la interpretació més plausible és que es tracti d'un antropònim format per **sani** i **sar**. Un segment similar, amb canvi de sibilants, podria ser **śaniśar** d'una de les torteres d'Oliete (BDHesp TE.05.07), si aquesta fos la lectura correcta (Rodríguez Ramos 2014, 196;

Moncunill & Velaza 2019, 430). Tot i que he proposat (Ferrer i Jané 2008, 262) llegir **ośanbaś**, seguit del morf **ar**, les darreres fotografies disponibles (BDHesp TE.05.07) confirmen que, si aquesta fos la segmentació correcta, s'hauria de corregir la lectura a **ośaniś**. Per **san** i **sani** veure l'anàlisi realitzat de l'element **śan** a **śantoloi**. L'element **sar** podria ser una variant amb l'altra sibilant de **śar** (Rodríguez Ramos 2014, núm. 131), que es documenta per exemple a l'element **ildirśar** d'un dels ploms de Pech Maho (BDHesp AUD.05.34). L'element **isar** es documenta aïllat entre interpuncions al plom del fossat d'Ullastret (BDHesp GI.15.66), però sembla més aviat una concatenació dels més coneguts **is** i **ar** per formar una nova forma del paradigma pronominal (Ferrer *et al.* 2018a).

euře: Probablement segmentable en **euř** més el morf **e**.

FIG. 26. *euře*.

L'element **euř** es un formant antroponímic (Untermann 1990, núm. 55 Rodríguez Ramos 2014, núm. 72) que es documenta a un dels magistrats d'*Obulco*, **ildireuř** (BDHesp Mon.100). Tot i que si fos variant d'**iur** i d'**ior** es podrien afegir alguns exemples més, con **bilosiur** (H.13.1) i *Escerior* (*CIL* I² 709). Potser també podria aparèixer al segment **seneuřebas** de la gerreta de la Joncosa (BDHesp B.11.1; Ferrer i Jané 2006), però la segmentació no és clara. Amb canvi de vibrant també podria aparèixer en dos dels esgrafiats de l'abric del Tarragón (BDHesp V.24.01; Silgo & Perona 2012, núm. 3 i 7) i en un de l'abric Burgal, tot i que amb lectures pendents de validar (Ferrer i Jané 2018c).

ANÀLISI DEL TEXT

En primer lloc, cal indicar que les relacions d'aquest text amb els altres textos d'aquest i dels altres ploms de Yátova són múltiples. Així **eberar** tindria el seu equivalent a BDHesp V.13.01Aa amb **eberēike**, on també apareix un **kařes** a **kařeskinake**. La presència d'elements combinats amb **śalir** també es produeix a BDHesp V.13.01B amb el text **kortiaśalir**, que també documenta un **bieikate**, o a BDHesp V.13.02B amb **akariśalir**. També **galie** tindria el seu equivalent a **galir** del text BDHesp V.13.03.A2. Finalment la presència d'**erder** a **kiterder** té el seu equivalent en altres

erder que es documenten a BDHesp V.13.01A1b, BDHesp V.13.02B i BDHesp V.13.03B2, especialment aquest darrer amb **baširerder**. Tot i així, l'estructura d'aquest text no es correspon amb cap dels altres textos de Yátova.

El text té un evident contingut administratiu o comptable, ja que l'element **šalir** apareix cinc vegades, hi ha set expressions metrològiques que apareixen a intervals regulars i també hi ha cinc elements que acaben pel morf **ka** a intervals regulars. El text no és regular, però els dos esquemes més usats són **X + ka + Yšalir + Q** i **X + ka + Y + en + šalir + Q**. Només un dels elements dels Y de la primera llista, **kašes**, es repeteix a la segona, tot i que a la primera apareix en la variant **X + ike** i sense Q explícita.

Tot i així, a diferència d'altres textos comptables, com el plom de La Bastida o el plom de Coimbra del Barranco Ancho, no es tracta d'una entrada de múltiples operacions independents, probablement deutes de quantitats lliurades, que es poden anar cancel·lant de forma individual un cop saldades, sinó d'un text unitari. Per coherència amb la interpretació del morf **ka** i variants en aquests textos i a les inscripcions rupestres considero que el morf **ka** indica el receptor de la quantitat indicada, tot i que a diferència dels dos casos esmentats, en aquest text el significat global de l'operativa és més obscur i molts dels elements X que precedeixen **ka** no tenen clares explicacions com a antropònims bímembres.

APARTAT	??	MORF	??	MORF	NP (X)	MORF	TOPÒNIM? / TIPUS DE MONEDA? (Y)	MORF	MONEDA	Q	HIPÒTESI D'INTERPRETACIÓ DE Q
0/1	gali	e :									
0/1					unibařka	ike ·	kašes		šalir /	¿?	¿?
1					neiti	ka ·	šoro		šalir ·	e I ·	1 as
1							kita		šalir ·	e I ·	1 as
1							šoro	r	[šali?] beřir ·	e II I ·	6 asos
1/2?	ebef	ar :									
2			kaiti /	nai			setin	i ·	¿?	II ·	dos ¿asos?
2			kertar	mi :			šetin		kit(a)	erder /	Mig denari = 1 quinari
2/3					biei	kate ·					
3					nei(e)	(e)ka ·	kašes	en ·	[šalir?] / ISI?	[ISI?] · VI ·	1 sesterçi? + 1 quinari
3					kaur(e)	(e)ka ·	kašes	en			
3							an	en ·	šalir ·	VIII ·	3 quinaris
3					ortinařs	ka /	šantolo	(o)i :	¿?	¿?	??
3					uařese	ka :	nekitin	en :	šalir ·	V- :	½ quinari = 1 sesterçi
3/0	sanis(ar)	(ar) :									
3/0	euř(e)	(e)									

TAULA 3. Estructura del text ocult.

En el primer esquema les quantitats usades tenen com a base la unitat *e* (*eI*, *eI* i *eII* I), mentre que a les del segon esquema la unitat referenciada és *V* (*VI*, *V III* i *V-*). En el primer esquema tots els *Ysálibr* + *Q* fan referència al mateix *X*, *neiti*, mentre que en el segon esquema cada *Y* + *en* + *salibr* + *Q* fa referència a un *X* diferent. Tot i que en aquest text a cada esquema li correspon una unitat metrològica diferent, en un dels altres ploms de Yátova (BDHesp V.13.02B) la unitat *V* apareix en un esquema *X* + *ka* + *Ysálibr* + *Q* amb *akari* fent d'*Y*.

Pel que fa a les unitats metrològiques usades, la més clara és *e*, ja que es tracta de la forma abreujada d'*eta* que és la marca de valor de les unitats de bronze, per exemple clarament present a les emissions d'*undikesken* i que podem assimilar a l'*as*. Aquesta marca també apareix en monedes de plata, tal com es documenta en els hemidòbols d'*ars*, *arsetar*, d'on suposem que l'equivalència entre una unitat de bronze i una de plata era 1/12. No queda clar si en aquest text la referència a *salibr*, una d'elles a més amb *kita**salibr*, fa referència a moneda de plata, o si representa un concepte més genèric que fos independent del metall usat.

L'altra unitat usada és *V*, que només era coneguda per ser usada també als altres textos d'aquest i dels altres ploms de Yátova. La hipòtesi plantejada és que es podria tractar estrictament del numeral simbòlic llatí *V* (cinc) en el context de ser la marca identificativa dels quinaris, inicialment 5 asos i després de la reforma 8 asos, però sempre la meitat d'un denari. En principi caldria pensar en quinaris romans, que són els que portaven inicialment la marca *V*, però probablement la denominació afectaria també els quinaris posteriors a la reforma i les emissions locals de quinaris. D'aquesta forma caldria identificar *V-* com la meitat d'un quinari, o sigui un sesterci, la marca del qual podria estar també representada en aquest text, tot i que en un fragment de lectura dubtosa, *ISI* o potser *IIS*.

FIG. 27. Indicacions metrològiques: *eI* / *eI* / *e II* / *II* / *ISI* o *IIS* o *+*(+) / *V III* / *VI* / *V-*.

La documentació de l'element *setinkiterder* és especialment interessant ja que remet directament a l'element *arsetarkiterder*, que és la marca de valor o denominació de les hemidracmes d'*ars*. La formació és clara essent *setin* l'equivalent a *ars*, mentre que *kiterder* hauria de ser el resultat de la composició de *kita* + *erder* o sigui la meitat d'un *kita* de (tipus) *setin*. Pel context i la cronologia ja no s'hauria de tractar de dracmes, sinó d'una unitat monetària de plata, que caldria identificar probablement com un denari ibèric o en aquest cas un quinari o potser un denari partit. El fet que en aquest cas no s'usi la unitat *V* ni *salibr* potser ser causat pel fet de tractar-se d'una moneda amb particularitats metrològiques que la diferenciessin dels quinaris més habituals.

En tot cas, en aquest document no s'està registrant una operació comercial significativa, ja que les quantitats esmentades són petites. Així un **eta** (e I) hauria de ser estrictament un as i sis **eta** (eII I) haurien de ser sis asos. Mig **kita** (**kiterder**) hauria de ser mig denari, o sigui un quinari i en la cronologia més probable dels ploms de finals del s. II a.C. o mitjan s. I a.C., ja 8 asos. L'expressió **VI** hauria de correspondre a un quinari, **VIII** a tres quinaris, o potser un denari i un quinari, i **V-** a mig quinari, o sigui un sesterci. És a dir que el rang de quantitats varia des d'un as fins als 24 asos que representarien els tres quinaris en valor posterior a la reforma.

En el text apareixen combinant amb **šalir** i amb **kiterder**, elements per als quals, en principi, es podria plantejar que fossin topònims: **šoro**, **nekitin** i **šetin**. Tot i que només per a **šoro** hi hauria un suport extern, en concret el de l'hidrònim *sorobin*, corresponent al riu Serpis actual. Una de les referències del segon esquema apareix simplificada sense quantitat ni identificador de moneda, només amb el possible morf **oi**, però que en tenir com a formant segon **tolo**, també encaixaria com a topònim: **šantolo**.

Alternativament, també es podria tractar de formes de diferenciar diversos tipus de **šalir** per alguna característica distintiva, segurament relacionada amb la metrologia i la seva puresa, tal com sembla que estaria passant amb **kitašalir**, ja que sabem del cert que no es tracta d'un topònim, sinó que és l'identificador d'un cert tipus de **šalir** que s'usa a les emissions d'**ars** i **šaitabi**. També hauria de ser el cas de **kašes**, per al qual la seva freqüència d'aparició l'allunya de la categoria dels antropònims o dels topònims i l'acosta a la dels substantius comuns. L'element compost **kašesenanen** és poc clar, però la solució més simple seria pensar en alguna subdivisió de **kašes**: ((**kašes** + **en**) + **an**) + **en**.

Cal destacar la documentació conjunta dels segments **šororbeŕir** i **šorošalir** en posició compatible d'estar representant conceptes propers. Les alternatives plantejades són que essent **šoro** un plausible topònim, **šororbefi** sigui també un topònim relacionat amb l'anterior, potser un nou **šoro**, si l'ús de **befi** fos equivalent al que trobem en topònims com *Iliberri* (Elna i Granada) o **Ilumberri* (Auch i Lumbier) i que coincidiria amb el basc *berri* 'nou'. Alternativament, també podria ser que essent **šalir** plausiblement un tipus de moneda, **befir** també ho fos, potser fos la forma simplificada de [**šali**]befir, és a dir un tipus diferent de moneda de **šoro**, potser un nou **šalir** de **šoro**. Aquesta darrera seria la hipòtesi que millor encaixaria amb el doble ús del morf **r**, tant entre **šoro** i **befi**, com en posició final.

Normalment quan trobem l'esquema **X + ka + Q**, l'element **X** que apareix sufixat pel morf **ka** correspon (quasi) sempre a un antropònim ibèric bimembre clar. En canvi, en aquest text les proporcions s'inverteixen, només en un cas **ordinašs** es pot identificar un clar antropònim ibèric. En un segon cas, **uašese**, també es podria tractar d'un antropònim, però sembla clarament de formació indoeuropea, probablement romà si fos *Valesus*. La resta, **nei(e)**, **neiti** i **kaur(e)** ho podrien ser, però potser també encaixarien com a denominacions de divinitats, que en els contextos votius de La Cerdanya també apareixen a vegades com a receptors de quantitats, aparentment la quantificació de l'ofrena realitzada. En tot cas, no sembla gaire probable que en un mateix document es barrejin quantitats destinades a ofrenes a divinitats, si fos el cas, amb lliuraments a particulars, per tant, en principi, caldria pensar que tots els **X** fan referència a persones. En aquest sentit, probablement la poca transcendència del document afavoriria la simplificació de les referències als intervinents.

El mateix dubte sobre si identificar antropònims, teònims o substantius apareix amb d'altres elements que apareixen sufixats amb **e**, **gali** i **euš**, o amb **ar**, **ebeš** i potser **sanis**, amb **mi**, **kerter** i amb **kate**, **biei**. Només **unibaška**, amb **ike**, encaixaria com a antropònim bimembre, tot i que l'ús de **baška**, permetria pensar en alguna relació amb el teònim **balkar/baška**. Potser en algun cas el morf és un miratge, com podria ser el cas de **sanisar**, que podria passar també per antropònim bimembre sense cap morf.

CONCLUSIONS

La restauració del primer plom del Pico de los Ajos ha eliminat la pàtina que impedia llegir correctament el text més antic de la cara A de forma que ara es pot llegir en quasi la seva totalitat i passa a ser un dels quinze textos unitaris més llargs conservats, amb 181 signes.

Respecte de la seva cronologia, indicar que els tres ploms de Yátova haurien de correspondre en principi al moment final del jaciment, cronologia encara no precisada que es situa genèricament en un moment indeterminat dels ss. II-I a.C., a l'espera que les excavacions en curs ho determinin amb precisió. Tot i que a les publicacions s'indica la presència de materials del s. I a.C. i posteriors, es podria tractar d'ocupacions puntuals. Addicionalment, cal tenir en compte que els retalls als ploms indiquen que en el moment de la seva amortització ja no eren apreciats com a suport de l'escriptura, sinó com a metall, cosa que permetria pensar que els textos són més antics que no la cronologia de la seva amortització, tal com passa clarament amb el nou plom de la campanya del 2018, amb paleografia del s. IV a.C., però amb un context d'amortització de finals del s. II a.C. o principis del s. I a.C. Finalment, també caldria tenir present que el text ocult, el més antic, hauria de ser necessàriament anterior al text més modern que és el que seria més proper a la data d'amortització. Tot i així, paleogràficament les diferències entre els textos són escasses i probablement en el seu ús normal, la distància cronològica entre els dos textos seria poc significativa, tractant-se d'operacions quotidianes d'escàs valor.

Tot i que el text apareix com un tot unitari escrit de forma contínua per la mateixa mà i no presenta cap indicació formal de divisió estructural, es poden diferenciar dues parts principals, al principi (1) i al final del text (3), i una addicional (2) per descart, al mig.

La primera part (1) es correspon amb l'ús del primer esquema, X + **ka** + Y^{salir} + Q, que referencia la unitat e, probablement unitats de bronze de diferents característiques o procedències (Y), **kafes**, **śoro**, **śororbeí(r)** i **kita**, i que van destinats (X) a **neiti** i potser també a **unibařka**, el primer amb el morf **ka** i el segon amb **ike**.

A la segona part (2) destaca l'ús del morf **mi**, associat normalment a plausibles textos en primera persona, potser també **nai**, en la qual probablement el redactor del text, identificat com a **kerter**, potser nom de persona o apel·latiu, faci referència a alguna quantitat que l'involucra a ell mateix, la meitat d'un **kita** de **śetin**: **śetinkiterder**.

La tercera part (3) es correspon amb l'ús del segon esquema, X + **ka** + Y + **en** + **salir** + Q, que referencia la unitat V, probablement quinaris de plata, també de diferents característiques o procedències (Y), **kafes**, **kafesenan**, **nekitin** i **śantolo**, els primers amb el morf **en** i el darrer amb el morf **oi**, en aquest cas cada quantitat va referida a un destinatari diferent (X), **nei(e)**, **kaur(e)**, **uafese** i **ořdinařs**, tots amb el morf **ka**.

Entre elles apareixen diversos elements, per als quals no és clar amb quina part tenen més relació i en el cas dels elements que inicien i clouen el text potser feien referència a l'operativa global del text com a transacció unitària (0). En tot cas, **gali** (0 / 1) i **ebef** (1 / 2), amb els morfs **e** i **ar**, podrien fer el mateix paper a la primera part (1), que **eur** (3 / 0), **sanis** (3 / 0), també amb els morfs **e** i **ar**, a la part final (3), indicant origen (**ar**) i destinació (**e**), tot i que en posicions invertides. En canvi, **biei** (2 / 3), amb el morf **kate**, potser feia referència a un altre destinatari o potser simplement servia de transició entre parts, si era usat estrictament com a ordinal.

Així doncs, es tracta d'un text de contingut administratiu o comptable, que reflecteix una o diverses transaccions d'imports d'escàs valor, probablement d'entre un as i tres quinaris, si les hipòtesis plantejades són correctes, i que tenia una validesa temporal que va expirar, ja que va ser esborrat per ser substituït per un altre text, circumstància que lligaria amb una operativa comercial al detall d'un interval temporal reduït i d'escassa importància.

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO GORBEA, M., 2002, «Una probable divinidad tartésica identificada, Niethos/Netos», *Palaeohispanica* 2, 37-70.
- BELTRÁN, A., 1970, «La inscripción ibérica de Binéfar en el Museo de Huesca», en: *XI Congreso Nacional de Arqueología. Mérida, 1968*, 518-522.
- CAMPAJÓ P., 2012, *Ces pierres qui nous parlent - Les gravures rupestres de Cerdagne (Pyrenées orientales) des ibères à l'époque contemporaine*, Perpignan: Éditions Trabucaire.
- CAMPAJÓ, P., & J. UNTERMANN, 1991, «Corpus des gravures ibériques de Cerdagne», *Ceretània* 1, 39-59.
- CORZO, S., M. PASTOR, A. U. STYLOW & J. UNTERMANN, 2007, «Betatun: La primera divinidad ibérica identificada», *Palaeohispanica* 7, 251-262.
- DÍES, E., & L. GIMENO, 1995, «El sistema defensivo de la zona SE del yacimiento ibérico del Pico de los Ajos (Yátova, Valencia)», *SAGVNTVM. PLAV* 29, 85-92.
- FARIA, A. M. DE, 1990-1991, «Antropónimos em inscrições hispânicas meridionais». *Portugalia Nova Serie* XI-XII, 73-88.
- FARIA, A. M. DE, 1997, «Apontamentos sobre onomástica paleo-hispânica», *Vipasca* 6, 105-114.
- FARIA, A. M. DE, 2002, «Crónica de onomástica paleo-hispânica (3)», *Revista Portuguesa de Arqueologia* 5-1, 121-146.
- FARIA, A. M. DE, 2006, «Crónica de onomástica paleo-hispânica (11)», *Revista Portuguesa de Arqueologia* 9-1, 115-129.
- FERRER i JANÉ, J., 2005, «Novetats sobre el sistema dual de diferenciació gràfica de les oclusives», a: F. Beltrán, C. Jordán, J. Velaza (eds.), *Acta Palaeohispanica IX. Actas del IX Coloquio sobre Lenguas y Culturas Palaeohispánicas (Barcelona, 20-24 de octubre de 2004)* [= *Palaeohispanica* 5], Zaragoza, 957-982.
- FERRER i JANÉ, J., 2006, «Nova lectura de la inscripció ibèrica de La Joncosa», *Veleia* 23, 127-167.
- FERRER i JANÉ, J., 2007, «Sistemes de marques de valor lèxiques sobre monedes ibèriques», *Acta Numismàtica* 37, 53-73.
- FERRER i JANÉ, J., 2008, «ibèric kaštaun: un element característic del lèxic sobre torteres», *Cypsela* 17, 253-271.
- FERRER i JANÉ, J., 2009, «El sistema de numerales ibèric: avances en su conocimiento», a: F. Beltrán, J. D'Encarnação, A. Guerra, C. Jordán (eds.), *Acta Palaeohispanica X. Actas do X Colóquio internacional sobre Línguas e Culturas Paleohispánicas (Lisboa, 26-28 de Fevereiro de 2009)* [= *Palaeohispanica* 9], Zaragoza, 451-479.
- FERRER i JANÉ, J., 2010, «El sistema dual de l'escriptura ibèrica sud-oriental», *Veleia* 27, 69-113.
- FERRER i JANÉ, J., 2011b, «Sistemas metrològics en textos ibèrics (1): del cuenco de La Granjuela al plomo de La Bastida», *Estudios de Lenguas y Epigrafía Antiguas - E.L.E.A.* 11, 99-130.
- FERRER i JANÉ, J., 2012, «La lengua de las leyendas monetales ibéricas», a: A. G. Sinner, J. Barceló (eds.), *La moneda de los iberos. Ilturo y los talleres layetanos*, Premià de Mar, 28-87.
- FERRER i JANÉ, J., 2013a, «A propòsit d'un pes de pedra ibèric del Puig de la Misericòrdia (Vinaròs) de 41 gr amb la marca metrològica 'o'», *Quaderns de Prehistòria i arqueologia de Castelló* 31, 137-147.
- FERRER i JANÉ, J., 2013b, «Nova lectura dels ploms ibèrics de La Balaguera (La Pobla de Tornesa, Castelló): un nou text explícitament dual», *Quaderns de Prehistòria i arqueologia de Castelló* 31, 149-157.
- FERRER i JANÉ, J., 2014, «A propòsit d'un sisè de bronze de baitolo amb la llegenda be II», *Acta Numismàtica* 44, 57-69.
- FERRER i JANÉ, J., 2016, «Une inscription rupestre ibère inédite de Ger (Cerdagne) avec la formule **neitin iunstir**», *Sources. Les cahiers de l'Âne Rouge* 4, 13-28.
- FERRER i JANÉ, J., 2018a, «A la recerca dels teònims ibèrics. A propòsit d'una nova lectura d'una inscripció ibèrica rupestre d'Oceja (Cerdanya)», a: J. M.ª Vallejo, I. Igartua, C. García (coords.), *Studia Philologica et Diachronica in Honorem Joaquín Gorrochategui. Indoeuropaea et Palaeohispanica*, 101-126.
- FERRER i JANÉ, J., 2018b, «Le nouveau corpus d'inscriptions ibériques rupestres de la Cerdagne (4): nouveautés de 2017», *Sources. Les Cahiers de l'Âne Rouge* 6, 15-31.

- FERRER i JANÉ, J., 2018c, «Revisión de las inscripciones ibéricas rupestres del abrigo del Tarragón», *Estudios de Lenguas y Epigrafía Antiguas - E.L.E.A.* 17, 221-261.
- FERRER i JANÉ, J., 2019, «Construint el panteó ibèric amb l'ajut de les inscripcions ibèriques rupestres», *Ker* 13, 42-57.
- FERRER i JANÉ, J., 2020, «Urdal: Une nouvelle inscription rupestre ibère à Ger (Cerdagne) avec une possible divinité zoomorphe liée au sanglier», *Sources. Les Cahiers de l'Âne Rouge* 7, 17-28.
- FERRER i JANÉ, J., e.p. a, «L'abecedari ibèric no dual de l'Esquirol i altres novetats d'epigrafia ibèrica rupestre ausetana», *Revista d'Arqueologia de Ponent*.
- FERRER i JANÉ, J., G. DE PRADO, F. CODINA, 2018, «L'enigmàtic objecte de plom amb inscripció ibèrica del fossat del Puig de Sant Andreu (Ullastret)», *Cypsela* 21, 135-154.
- FERRER i JANÉ, J., & V. ESCRIVÀ, 2014, «Un plomo ibérico de Casinos (Valencia) con numerales léxicos y expresiones metrológicas», *Palaeohispanica* 14, 205-227.
- FERRER i JANÉ, J., & F. GIRAL, 2007, «A propósito de un semis de ildiúrda con leyenda erder. Marcas de valor léxicas sobre monedas ibéricas», *Palaeohispanica* 7, 45-61.
- FERRER i JANÉ, J. & E. MEDINA, 2018, «Una nova inscripció ibèrica procedent de Can Vallmanya (Vidres): **Baika** i **Baikar** també són **Baikar**», *Cypsela* 21, 119-133.
- FERRER i JANÉ, J., O. OLESTI & J. VELAZA, 2018, «Nuevas inscripciones rupestres latinas de Ocea y los IIIIviri ibéricos de *Iulia Lybica*», a: M. Clavel-Lévêque et al. *Paysages et cadastres de l'Antiquité. Chronique, Dialogues d'histoire ancienne* 44/1, 2018, 165-220.
- FERRER i JANÉ, J., D. QUIXAL SANTOS, J. VELAZA, A. SERRANO CASTELLANO, C. MATA PARREÑO, T. PASÍES OVIEDO & G. GALLELO, 2021, «Una pequeña lámina de plomo con inscripción ibérica de paleografía arcaica del Pico de los Ajos (Yátova, València)», *Veleia* 38.
- FLETCHER, D., 1980, «Los plomos ibéricos de Yátova (Valencia)», *Trabajos Varios del SIP* 66, 57-66.
- FLETCHER, D., & L. SILGO, 1996, «De nuevo sobre ponderales ibéricos», *Verdolay* 7, 271-275.
- GARCÍA-BELLIDO, M.ª P., & C. BLÁZQUEZ, 2001, *Diccionario de cecas y pueblos hispánicos*, vol. I & II, Madrid.
- GORROCHATAGUI, J., 1984, *Onomástica indígena de Aquitania*, Bilbao: UPV/EHU.
- HOZ, J. DE, 1994, «Griegos e iberos: Testimonios epigráficos de una colaboración mercantil», *Huelva Arqueológica* XIII, 245-271.
- HOZ, J. DE, 1995, «El poblamiento antiguo de los Pirineos desde el punto de vista lingüístico», a: J. Bertranpetit, E. Vives (eds.), *Muntanyes i població. El passat dels Pirineus des d'una perspectiva multidisciplinaria*, Andorra La Vella, 271-299.
- HOZ, J. DE, 2011, *Historia lingüística de la Península Ibérica en la antigüedad. II. El mundo ibérico preromano y la indoeuropeización*, Madrid.
- LEJEUNE, M. 1983, «Vieille-Toulouse et la métrologie ibériques», *RAN* 16, 29-37.
- LÓPEZ A., 2016, «Epigrafía ibérica de Coimbra del Barranco Ancho (Jumilla, Murcia)», *Palaeohispanica* 16, 155-181.
- LUJÁN, E., 2005, «Los topónimos de las inscripciones ibéricas», a: F. Beltrán, C. Jordán, J. Velaza (eds.), *Acta Palaeohispanica IX. Actas del IX Coloquio sobre Lenguas y Culturas Paleohispánicas (Barcelona, 20-24 de octubre de 2004)* [= *Palaeohispanica* 5], Zaragoza, 471-491.
- MONCUNILL, N., 2007, *Lèxic d'inscripcions ibèriques (1991-2006)*, Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- MONCUNILL, N., 2010, *Els noms personals ibèrics en l'epigrafia antiga de Catalunya*, Barcelona: IEC.
- MONCUNILL, N., 2016, «Novecientos antropónimos ibéricos», *Palaeohispanica* 16, 81-94.
- MONCUNILL, N., & J. VELAZA, 2019, *Monumenta Linguarum Hispanicarum Band V.2 Lexikon der iberischen Inschriften / Léxico de las inscripciones ibéricas*, Wiesbaden.
- ORDUÑA, E., 2005, «Sobre algunos posibles numerales en textos ibéricos», a: F. Beltrán, C. Jordán, J. Velaza (eds.), *Acta Palaeohispanica IX. Actas del IX Coloquio sobre Lenguas y Culturas Paleohispánicas (Barcelona, 20-24 de octubre de 2004)* [= *Palaeohispanica* 5], Zaragoza, 491-506.
- ORDUÑA, E., 2006, *Segmentación de textos ibéricos y distribución de los segmentos*, Madrid: Departamento de Filología Clásica. Facultad de Filología de la UNED.

- ORDUÑA, E., 2009, «Nueva interpretación de la inscripción de Betatun», *Veleia* 26, 359-362.
- ORDUÑA, E., 2009, «De nuevo sobre el sufijo ibérico -te», a: F. Beltrán, J. D'Encarnação, A. Guerra, C. Jordán (eds.), *Acta Palaeohispanica X. Actas do X Colóquio internacional sobre Línguas e Culturas Paleohispánicas (Lisboa, 26-28 de Fevereiro de 2009)* [= *Palaeohispanica* 9], Zaragoza, 501-514.
- PÉREZ, S., 1993, «Observaciones sobre los sufijos ibéricos», *FLV* 63, 221-229.
- QUINTANILLA, A., 2005, «Palabras de contenido verbal en ibérico», a: F. Beltrán, C. Jordán, J. Velaza (eds.), *Acta Palaeohispanica IX. Actas del IX Coloquio sobre Lenguas y Culturas Paleohispánicas (Barcelona, 20-24 de octubre de 2004)* [= *Palaeohispanica* 5], Zaragoza, 507-520.
- QUIXAL, D., 2010, «El Pico de los Ajos (Yátova) y el poblamiento ibérico en torno a los ríos Magro y Mijares», *Revista de Estudios Comarcales Buñol-Chiva* 9, 25-35.
- QUIXAL, D., 2013, «Las comunicaciones entre los territorios ibéricos del interior valenciano: Kelin y La Carència entre los siglos VI-I a.C.», *L'oppidum de la Carència de Torís i el seu territori* (R. Albiach, coord.), Serie Trabajos Varios. S.I.P. 116, València, 293-301.
- QUIXAL, D., C. MATA & C. MARTÍNEZ, 2018, «Primera campaña de excavación en el poblado ibérico del Pico de los Ajos (Yátova, Valencia)», *SAGVNTVM. PLAV* 50, 247-250.
- QUIXAL, D., C. MATA & A. SERRANO, 2019, «Un edificio de uso artesanal en el poblado ibérico del Pico de los Ajos (Yátova, València)», *SAGVNTVM. PLAV* 51, 261-264.
- RIPOLLÈS, P. P., 2001, «Una leyenda monetaria inédita de *Saitabi*», *SAGVNTVM. PLAV* 33, 167-170.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2002, «Acerca de los afijos adnominales de la lengua íbera», *Faventia* 24.1, 115-134.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2002, «The lexeme *arś* in the Iberian onomastic system and language», *Beitrag zur Namenforschung* 37, 3, 245-257.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2002-2003, «Revisión de algunas lecturas de las inscripciones íberas levantinas no monumentales publicadas en los *Monumenta Linguarum Hispanicarum*», *Pyrenae* 33-34, 365-373.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2004, *Análisis de epigrafía íbera*, Vitoria-Gasteiz.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2005, «Introducció a l'estudi de les inscripcions ibèriques», *Revista de la Fundació Privada Catalana per l'Arqueologia Ibèrica* 1, 13-144.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2014, «Nuevo Índice Crítico de formantes de compuestos de tipo onomástico íbero», *ArqueoWeb* 15, 81-238.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2016, «Sobre las marcas de agente en íbero», *Philologia Hispalensis* 30/1, 233-261.
- RODRÍGUEZ RAMOS, J., 2017, «La cuestión del dativo en la lengua íbera», *Philologia Hispalensis* 31/1, 119-150.
- SCHULZE, W., 1933, *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*, Berlin.
- SILGO, L., 1994, *Léxico ibérico*, Valencia.
- SILGO, L., 2004, «Breves consideraciones sobre la piedra ibérica de Cruzy», *Palaeohispanica* 4, 195-197.
- SILGO, L., & J. V. PERONA, 2012, «Inscripciones ibéricas rupestres del abrigo Tarragón (Villar del Arzobispo, Valencia)», *Estudios de Lenguas y Epigrafía Antiguas - E.L.E.A.* 12, 281-289.
- UNTERMANN, J., 1980, *Monumenta Linguarum Hispanicarum*, II *Die iberischen Inschriften aus Südfrankreich*, Wiesbaden.
- UNTERMANN, J., 1984, «Inscripciones sepulcrales ibéricas», *Cuadernos de prehistoria y arqueología castellonenses* 10, 111-119.
- UNTERMANN, J., 1990, *Monumenta Linguarum Hispanicarum*, III. *Die iberischen Inschriften aus Spanien*, Wiesbaden.
- UNTERMANN, J., 2018, *Monumenta Linguarum Hispanicarum*, VI. *Die Toponymie des antiken Hispaniens*, Wiesbaden.
- VELAZA, J., 2011, «El elemento -o en la formación de topónimos del área lingüística ibérica», a: M.ª J. García Blanco *et al.* (eds.), *Avriðopov. Homenaje a Juan José Moralejo*, Santiago de Compostela, 567-572.